

היכי דאיהו לא מצי עביד שליח גמי לא מצי משוי לא שייך דזהו שייך רק בשליחותו לקנינים ולא בשליחות על מעשה שזהו ענין מציאותי שעושה עפ"י ציווי וכמו שכתב הגר"ש שקאף זצ"ל וא"כ כשמגיע זמן התנוכה באמריקה מתייחס לבן א"י אף אם יסוד דין הוא בהדלקה הוא בגברא ולא בבית ועדיין צ"ע בזה עכ"ל. והנה שאלתי למורה הוראה וענה לי דיוצא בהדלקת אשתו וידליק פה וישמע מאחר הברכה וכמו שכתבנו.

וכעת ראיתי בשו"ת עמק התשובה סימן ק"ג אות (ה') שכתב וז"ל. עוד נסתפקנו דנהי דביתו מוציא את האכסנאי. אם הה"ג כגון שהאכסנאי במרחקים. כגון באמריקה באופן שבזמן הדלקת ביתו אין עדיין חיוב ההדלקה במקום שהוא נמצא שם. אי יוצא בהדלקת ביתו או אינו יוצא. כיון שאין עדיין הזמן של הדלקה במקום שהלך לשם עכ"ל. אמנם לדברינו לכאורה דין זה מבואר ופשוט דמדליק ויצא בהדלקה. ועיין תוס' סוכה מ"ו דבעי בית לגר חנוכה ואמאי. ועיין עוד מ"ש בסימן ק"פ אות י"ג. ועיין שו"ת זרע אמת ח"א סימן צ"ז.

סימן קפה

על הנסים

א

בברכת המזון מזכירים מעין המאורע בשבת וכן בכל יום טוב. דאומרים הרחמן הוא יגחילנו וכו'. וכן בר"ת. ולפי"ז מדוע לא התקינו כמו כן נוסח של הרחמן לחנוכה ופורים. וחשבתי לומר דאולי שנוסח הרחמן בא לבקש על עתיד שיגחיל לנו הקב"ה יום שכולו שבת וביאורו שכל יום יהיה שבת. וכן ביום טוב (והעולם הבא יהיה כולו שבת כמובא בספרים וברש"י תהלים צ"ב א' שכתב העולם הבא כולו שבת. ובספר רסיסי לילה בענין ג"ה כתב כי מנוחה דיום השבת היינו שמכיר באמת שהוא כל השתדלות אדם ואין שום דבר חוץ מהש"י כמ"ש מהו שבת שמא דקוב"ה כמו שהיה עד שלא נברא העולם וכו'. (ועיין מאמר קדושת השבת להחפץ חיים בסוף חפץ חיים על התורה. ומאמר השבת והמקדש בריש ספר ברית עולם על הלכות שבת) וכן בבקשה שיקים את סוכת דוד. אבל בחנוכה אין מבקשים נסים להבא וכן בפורים אלא אנחנו גותנים הודאה לשעבר ואנחנו מודים להשם יתברך על הנסים. וא"כ לא הוי כשאר רחמן דהם להבא אלא זה לשעבר. ואם כן לפי"ז במי ששכח על הנסים בברכת המזון דמבואר בשו"ע סימן תרפ"ב ברמ"א דכשמגיע להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כשם שעשית לאבותינו וכו' ואמאי מבקשים פה להבא אם

בעל הנסים גופא אין בקשה להבא. ואם יש נוסח של הרחמן בשכח א"כ מדוע לא התקינו הרחמן בלא שכח ושיהיה נוסח כהרחמן כשבת ויום טוב וראש חודש. ומור"ה ר' ברוך יצחק לוי שליט"א כתב לי בזה. דבריו נראים דבאמת למה לא תקינו הרחמן מיוחד. ואולי על מאורע שאין ברכה מיוחדת לא תקינו עכ"ל. והנה בדין זה דשכח דאומר הרחמן מזה לא קשה אלא עיקר הקושיא מדוע לא תיקנו לומר הרחמן יעשה לנו נסים וכו'. ואמינא טעמא כי בשכח דאומר הרחמן או אומר הרחמן יעשה לנו נסים וכו' בימי מתתיהו וא"כ רק מחליף במקום על הנסים אומר הרחמן יעשה לנו אבל אין הרחמן מיוחד על זה ודין זה הובא בסימן קפ"ז ותרפ"ב. ובסימן קפ"ח כתב הרמ"א דבר"ח דשכח יעלה ויבא יש לאומרו בתוך שאר הרחמן כמו בעל הנסים וכתב ואולי יש לחלק כי ביעלה ויבא יש בו הזכרת שמות ואין לאומרו לבטלה. וא"כ משמע דהטעם דחזור בעל הנסים משום דאין בו הזכרת השם. וא"כ בר"ה אין אומר יעלה ויבא בתוך הרחמן. ועיין בכף החיים בסקל"ד שכתב ומ"מ י"ל הרחמן הוא יזכרנו לטובה ויפקדנו לברכה ביום ר"ה הזה או ביום חג פלוני הזה. ובמ"ש הרמ"א דה"ל ברכה לבטלה הקשה ע"ז המג"א צ"ע דאומרים כל היום תחינות שיש בהן הזכרת שמות ולמה יגרע זה דדוקא ברכה לבטלה אסור וצ"ע. ובביאור הלכה הביא מספר בגדי ישע דביעלה ויבא שכונתו בזה לצאת ידי ברכה או ה"ל ברכה לבטלה ולכאורה אם זה שבח מה לי שמתכוין. ובאמת יש לחלק בין יעלה ויבא לעל הנסים דבחנוכה ופורים יש ענין פרסומי גיסא ולכן מזכירין בתוך שאר הרחמן משא"כ ביעלה ויבא. ועיין בספר אורח נאמן סימן קפ"ח סקכ"ט. ועיי"ש עוד בשערי תשובה שכתב לחלק בין ר"ח לחנוכה. ובנתיב חיים בגליון השו"ע כתב כי ביעלה ויבא יש לגזור אטו יו"ט. ועיין שדי חמד מערכת כללים ה' סימן קכ"א. ובספר ארחות חיים כתב ותלמיד הוסיף דברי הרמ"א בשו"ע עיין בדבריו. ועיין בספר אשל אברהם שכתב על דברי המג"א וז"ל, ודאי מצד שדבריו שווים לכל עם בני ישראל שיש בהם הרבה בורים שאינם מבינים כלל התיבות וכשאומרים מצד התקנה אין חשש משא"כ בלי חיוב ה"ז כשמות לבטלה משא"כ אותם שמבינים נראה שהנכון לומר בהרחמן ושישמור שלא ילמדו ממנו בורים. ולכאורה מדוע יש לחלק בזה ודו"ק.

ובספר ארחות חיים סימן מ"ט בהלכות ברכת המזון כתב, שכח ולא אמר כאן אין מחזירין אותו וי"מ ה"מ אם סיים כל הברכה אבל אם לא סיים לכשיגיע להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו', ובכל בו בהלכות ברכת המזון כתב וז"ל ובחנוכה וכו' כשיגיע בכל עת ובכל שעה שכח ולא אמרו אין מחזירין אותו ויש אומרים

שצריך לחזור ולברך בהמ"ז ג"ל דצריך להזכיר גם של חנוכה (והמ"א בסימן קפ"ח סק"ג כתב דאין צריך ולא הבנתי שהרי מה שברך כמאן דליתא דמי) עכ"ל. וא"כ משמע דצריך לחזור וכן במ"ב בשער הציון סקכ"א כתב על דברי המג"א ולא העתקתי מש"כ לענין חנוכה דדבריו אין מוכרחין וכמו שהעיר הפמ"ג ע"כ. וכונתו מ"ש המג"א דאין חזר על הנסים. וא"כ להלכה צריך לחזור על הנסים כשחזור בברהמ"ז מטעם דשכח רצה ופשוט. אבל בספר מגן גבורים בסימן קפ"ח באלף המגן סקט"ז שהביא לדברי המגן אברהם ולא העיר עליו. וכן בספר כף החיים סקל"ו כתב דאין חזר. וכן בסידור בית מנוחה בדיני ברכת המזון ס"ו. ועיין במור וקציעה שכתב על המג"א בסימן קפ"ח ופשוט בעיני דחזר ומזכירו לא גרע מת"ע דרשות היא ומזכיר בה של חנוכה שהרי כל עצמה של הזכרה דחנוכה אינו חובה ואעפ"כ אם בא להזכיר מזכיר וכיון דהפסק לא הוי מ"ט לא יזכיר כל שמברך והאיכא פרסומי גיסא ולאידגא גמי קבעוה חובה להזכרה דחנוכה ובה"מ אלים טפי דהוי דאורייתא ותפלה אפילו דחובה אינה אלא דרבנן עכ"ל. ובספר פתחי עולם סימן תרפ"ב סק"ה כתב וז"ל, ובסד"ה כתב כהמג"א דא"צ להזכיר של חנוכה (דהא אינו חובה להזכיר של חנוכה) עכ"ל. ונראה דדין זה תלוי במה שיש להסתפק בטעם ולא הזכיר דבר בשמונה עשרה דחזר האם הו"ל כלא התפלל לגמרי ומש"כ חזר או דגוף התפלה יצא אלא דחזר עבור ההזכרה כדי להזכיר ההזכרה במקומה. והיא חקירה גדולה. וכבר דן בזה בספר שיח השדה בשער ד' סימן ח' וכתב דיש בזה מחלוקת הראשונים וכן האחרונים. ולפי"ז אפשר לומר דהמג"א סובר דהו"ל כהתפלל רק חזר כדי להזכיר ההזכרה במקומה וזה רק חזר ואומר רצה כי על הנסים כבר הזכיר במקומה. והחיי אדם והמ"ב סוברים דהו"ל כלא התפלל לגמרי ומש"כ צריך לחזור ולומר שוב על הנסים. ולהמג"א אף דחזר התפלה כי דין זה הוא בתפלה דחזר אבל אין דין חזרה בתפלה ויש לחלק.

ונשאלתי מאחד בשבת חנוכה דאמר בברהמ"ז על הנסים אבל שכח לומר רצה וזכר אחר ברהמ"ז דהדין דחזר ברהמ"ז איך הדין אם בחזרה אומר שוב על הנסים וכו' והבאתי מכמה ספרים שצינתי בריש דברינו פה וסיימתי ובספר משיב הלכה סימן ר' כתב בשכח רצה וחזר דיאמר שוב על הנסים וא"כ כך יש לעשות. ועיי"ש מ"ש בספר דברי חפץ. והנה איך הדין בצום גדליה דטעה בשמור"ע ולא אמר המלך הקדוש אבל אמר ענינו דחזר עבור המלך הקדוש האם צריך שוב לחזור ולהזכיר עננו. ולכאורה עננו הו"ל כהזכרה של על הנסים וזה יהיה תלוי לסוברים דחזר שוב ואומר על הנסים א"כ יחזור שוב ויאמר עננו ולהסוברים דאין חזר על הנסים א"כ

כשיסיים אבל לא סיים כשיגיע להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים ונפלאות כמו שעשית וכו' ואח"כ משלים וצריך ביאור בדבריו. וגם זה בשינוי מהארחות חיים. ובמטה משה סימן תתקצ"ה הביא ג"כ דברי הכל בו בשינוי. וצריך לומר דכונת הכל בו מתי אין צריך לחזור רק כשיסיים אבל אם לא סיים והוא עומד בהרחמן או נתקן דצריך שם לומר על הנסים ואף כשזה לא מקומה ומה ירויח הא יכול לומר כל היום זה נכון. אבל כל היום זה תלוי בדעתו ויעשה איך שירצה אבל הכא חיוב עליו לאמרו כשמגיע להרחמן. ועיין מ"ש הראב"ה בסימן קל"א וסימן תקס"ג. ועיין במהרי"ל הלכות חנוכה וכתב שם וז"ל נשאל למהר"י סגל מי ששכח מה דינו והשיב אעפ"י שראב"ה כתב דחייב לחזור שאר רבותיו פסקו שלא לחזור אא"כ שזכר קודם סיום הברכה וכו' בא"ח מסיק גם אם אמר ברוך אתה ועדיין לא אמר ד' וזכר צריך לחזור. ואמהר"י סגל דנראה לו אף אם נזכר אחר סיום הברכה רק שעדיין לא התחיל ברכה שאחריה צריך לחזור. ועיין תרומת הדשן סימן ל"ח. שוב ראיתי בט"ז סימן תרפ"ב סק"ה ובבאר היטב סק"א שכתב דה"ה בתפלה שיאמר הרחמן אחרי התפלה דרך בקשה וא"כ ג"כ בתפלה אומר אחרי התפלה ועיי"ש ביד אפרים. וידידי הרה"ג ר' יצחק ברנשטיין שליט"א כתב לי בזה וז"ל, מעכרת"ה שליט"א שואל מדוע לא תיקנו בחנוכה ובפורים בברכת המזון הוא יעשה לנו נסים וכו' ונ"ל שהרי עיקר דין הזכרת בברהמ"ז אפילו להפוסקים שצריך להזכיר הוא רק מטעם דנהגו כן אבל לא מעיקר הדין כמו שבת ויום טוב ור"ח ואפילו הרמב"ם שפסק בפ"ב מברכות הל"ו דמזכירין הוא רק משום הספק דהג' לד' דידן ג"כ וז"ה רשות ולא ברכה לבטלה וכיון שכן פשיטא דסגי בעיקר הזכרתו בהודאת. ואין לחוסף ולהזכיר גם בהרחמן הבו דלא לוסף עלה כלשון הר"ם בטעמא דאינו חזר בשכח להזכיר חנוכה ופורים בברכת המזון עד כאן לשונו.

ב

בשכח על הנסים בברכת המזון דאין חזר. אבל איך הדין בשבת דשכח ג"כ לומר רצה. דכיון דחזר. האם כשחזר שוב צריך לומר גם כן על הנסים או לא. והנה במגן אברהם סימן קפ"ח סק"ג כתב ונ"ל דחנוכה דשבת והזכיר של חנוכה ולא של שבת חזר לראש ואינו מזכיר חנוכה דהא אינו חובה להזכיר של חנוכה כדאיתא בגמ' עכ"ל. וכן כתב בא"ר סק"ז. וכן הובא בשו"ע הרב בס"ק י"ד. אבל בפמ"ג כתב על דברי המג"א וצ"ע. וכונתו דמדוע לא יחזור ויאמר על הנסים וכן בחיי אדם בכלל קנ"ד סל"ט כתב ובשבת חנוכה ושכח של שבת בענין

שוב אין חוזר ואומר ענגו. וראיתי בשו"ת שערי דיעה חלק שני סימן י"ב וכתב שם מי ששכח המלך הקדוש במנחה לצום גדליה ונזכר אחר התפלה אם צריך לחזור ולומר ענגו עוד הפעם כיון שאמר בפעם הראשון ודימה זה למ"ש המג"א סימן קפ"ח בנין שבת ור"ח ושכח להזכיר של שבת כיון שכבר הזכיר של ר"ח וכו' וה"ג בשביל ענגו אי"צ לחזור אלא שלפענ"ד יש לחלק קצת דהתם תפלת יעלה ויבא היא נוסח וענין בפני עצמה על זכרון טוב ביום זה ואינה מוסבת על תפלת שמו"ע אלא שקבעוה בתפלה וגם בבהמ"ז משא"כ תפלת ענגו שהיא מוסבת על קבלה ושמיעת התפלה שהיא קבועה בה ורוב נוסחא היא בזה היה נא קרוב לשועתינו וכו' שהכונה על י"ח ברכות שאנו מתפללין בזה שהכל רמוז ונכלל בהם ואם לא יצא ידי חובתו בתפלת שמו"ע הזאת מפני ששינה בה ממטבע חז"ל לומר בעשי"ת המלך הקדוש ממילא גם תפלת ענגו המוסבת עליה בטלה וצריך לחזור עליה בתפלה שיוצא בה ידי חובתו עכ"ל. אמנם יש להבין דכיון דהתקינו הזכרת יעלה ויבא ובהחסיר דהו"ל כלא התפלל או לא בירך אם כן בודאי דצריך לחזור ההזכרה ג"כ. וכן יהיה במוצאי שבת דהזכיר אתה חוננתנו ולא אמר טל ומטר דצריך לחזור ולהתפלל א"כ חוזר ואומר שוב אתה חוננתנו מהטעם שכתבנו דהו"ל כלי צלי וכל מה שהתקינו צ"ל רק במקומו הקבוע. וכן עיין בשו"ת בית אב מה"ק אור"ח סימן צ"ב שדעתו דחוזר ואומר ענגו וכן אתה חוננתנו וסיים שם כ"כ חז"ל וכן בחנוכה ברי"ח טבת בשחרית ומנחה אם שכח יעלה ויבא צריך לחזור ולומר גם על הגסים בתפלה השניה אע"ג דלא דמי לענגו דהיכא דצריך לחזור הן בברהמ"ז והן בתפלה גם מה שהזכיר בראשונה לא מידי הוא דהוי כמו אילו הזכיר שלא בשעת ברהמ"ז ושלא בשעת התפלה. ובחנוכה ושבת ושכח של שבת דפסק המג"א דאינו חוזר להזכיר של חנוכה שאני התם דבגמרא אמרו אינו מזכיר וליכא חובה כלל עכ"ל. וכן עיין בשו"ת ארץ צבי סימן כ"ד מה שדן בתענית צבור דשכח לומר ותן טל ומטר וחוזר אם צ"ל שוב ענגו. וכן כשטעה במוצאי שבת וכבר הזכיר בראשונה אתה חוננתנו ועליו לחזור מטעם אחר אם עליו שוב להזכיר אתה חוננתנו עיין בזה בספר יסודי ישורון חלק ה' לידידי הרה"ג ר"ג פעלדער שליט"א בעמוד תס"ג. ויש להאריך בענינים אלו ובאתי רק לעורר בזה.

וכן נשאלתי בלא אמר ותן ברכה בקיץ אם חוזר. ונראה דלא כי בלא אמר טל ומטר או לא שאל כהוגן אבל בלא אמר ותן ברכה אז הו"ל כחיסור חלק מהתפלה ובזה בחיסור דבר שאין עיקר והזכיר השאר מובא בדין דאין חוזר וכאן הלא אמר שאר העיקרים ואין צריך לחזור בשכח ולא הזכיר ותן ברכה. וידידי הרה"ג הרב

אייזיק אובאנד שליט"א כתב לי בזה במ"ש בחיסור התיבות ותן ברכה בברכת השנים שאינו חוזר נכון הוא ופשוט. ולא דמי לטו"מ או משיב הרוח שהוא מיוחד לזמן שקבוע אבל תיבות אחרות של כל השנה שאינן מסוף הברכה ועיקרה אינו חוזר עכ"ל. ועיין בטור סימן קי"ז שהביא מנהג ספרד בקיץ לומר ותן טל לברכה. ומנהגינו לא לומר ועיין בספר לקוטי מהרי"ח חלק א' דף ע"ז. כן אירע פה בחזון במעריב בחורף דשכח להזכיר גשם דמבואר בסימן קי"ד ס"ה דחוזר. איך יש להתנהג האם יאמר קדיש ואח"כ יחזור שמו"ע או דחוזר מיד. ונראה דהלא צריך לחכות בין תפלה לתפלה ד"א וא"כ יאמר או קדיש ועוד משום טירחא דצבורא יאמר קדיש ואח"כ יחזור שמו"ע. וידידי הרב אובאנד כתב לי בזה נכון שהש"ץ לא יחזור לפני הקדיש משום טירחא דצבורא ע"כ. ועכשיו ראיתי בשו"ת מהרשד"ה אור"ח סימן ה' דנשאל בכעין זה ודעתו שהוא יחזור ויתפלל ואחר יאמר קדיש תתקבל ע"כ. ומסתבר דכן יש לעשות. וכעת קבלתי שו"ת באר משה ח"א מהרה"ג ר' משה שטרן שליט"א ובסי' ו' כתב כשחוזר בשביל רצה חוזר שוב לומר על הנסים.

ג

שבת דף כ"ד מהו להזכיר של חנוכה בברהמ"ז. וכתב רש"י בתפלה פשיטא לן שהרי להלל ולהודאה נקבעו. ולא מובן לי הא ג"כ ברהמ"ז נתקן להודאה. וא"כ מ"ש מתפלה. אבל בתוספות חילקו משום דתפלה הוא בציבור ואיכא פרסום נס משא"כ ברהמ"ז שבבית ליכא פרסום נס. ולכאורה יש להעיר מדוע רק בחנוכה יש שאלה אם להזכיר בברהמ"ז ומדוע בפורים אין שאלה. וחשבתי דאולי כמו דבחג מזכירין מעין המאורע בברכת המזון מענינא דיומא ומדוע כי האכילה הוא מחיוב החג וכל מה דשייך לחג צריך להזכיר. ומשוי"כ בפורים הלא מצינו דיש חיוב לאכול סעודת פורים א"כ הו"ל חלק מהחג דקבעו חכמים ומשוי"כ צריך אז בסעודה להזכיר מעין המאורע. משא"כ בחנוכה לא מצינו דיש חיוב לאכול מחמת החג וא"כ אין בברהמ"ז ענין של הזכרה וזה החילוק בין פורים לחנוכה. ובספר תורת משה סוף פרשת מקץ להחת"ס זצ"ל כתב פורים עיקרו למשתה ושמחה וא"כ פשיטא דמזכיר. אך חנוכה להודות לד' מה ענינו להזכיר. ויש להסביר דבריו כמו שכתבתי. ובגמרא מבואר כ"כ כיון דמדרבנן לא מדכרינן או משום פרסום נס מדכרינן. ולכאור' אם זה מדרבנן מדוע קבעו חכמים להזכיר בתפלה ומדוע לא בברכת המזון. ואולי כי בברהמ"ז הוא מהתורה וחכמים לא רצו להביא בנוסח של התורה דבר חדש משא"כ תפלה דמדרבנן היא ויש לדחות דו"ק. ואי

מדאורייתא הוא. ולפי זה יש להביא לדבריו ראייה מסוגין דעיקר פרסום נס מדאורייתא הוא שייך שפיר להזכיר נס חנוכה בברכה מ"ז דכל ענין דאורייתא שייך להזכיר בברכת המזון ודו"ק. עכ"ל. וכעת הגיע לידי קונטרס בעניני חנוכה ומגילה שנדפס בירושלים בשנת תש"ל ושם במאמר הודאה בעל הנסים בעמוד כ"ח האריך בענינים אלו. עיי"ש כי הוא קונטרס יקר ובפרט שמביא הרבה מדברי מרן הגרי"ז זצ"ל. ועיין ראבי"ה ברכות קל"א וספר התרומה סימן רל"א.

ד

באור"ח סימן ר"ח סייב כתב המחבר מזכירין בה מעין המאורע בשבת ויו"ט ור"ת. אבל לא בחנוכה ופורים. וכתב בביתאור הגר"א בסקמ"א דאף בברכה מ"ז אין צריך להזכיר מצד הדין כמ"ש בפ"ב דשבת אלא מצד המנהג משא"כ כאן שאין מנהג כלל ועיין תוס' שם עכ"ל. אבל בשו"ת מהר"ם מרוטנברג שלפני משנת שס"ח דפוס פראג סימן ע' כתב וז"ל ולהזכיר מעין המאורע בחנוכה ופורים לא צריך דאפילו בברכה מ"ז איכא למ"ד פ' ב"מ דאין להזכיר ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה אבל במעין שלש לא יעלה על לב איש כיון דליכא הודאה בברכה דמעין ג' אין מזכיר דלא להזכיר מאורע דחנוכה ופורים אלא היכא דאיכא הודאה עכ"ל. ובלבוש סייב כתב ובפורים אין מזכירין מעין המאורע דעל הנסים הודאה היא ובברכה זו אין להם מקום להזכירם שהרי אין אומרים בה לשון הודאה כמו בברכת המזון שאומר גודל לך. ולכאורה מדוע כתב זה בפורים ולא כ"כ בחנוכה. עכ"פ טעמו מבואר שם במהר"ם ועיי"ש באלהיו זוטא בסימן תרפ"ב סק"ג. ובערוך השולחן בסקט"ז כתב אבל של חנוכה ושל פורים אין מזכירין כלל כיון דגם בברכה מ"ז ובתפלה אינו מעביר בדיעבד. ובארחות חיים סימן תרפ"ב סק"ב כתב וז"ל עי' בספר יד נאמן דאם אכל דבר שצ"ל ברכת מעין שלש צ"ל בה ועל הנסים ועיי"ש כ"כ בכף החיים בסק"ג. ואם הזכיר מעין המאורע בברכה מעין ג' אי הוי הפסק עיין בשו"ת מרש"א להגרש"א אלפנדרי זצ"ל בחלק אור"ח סימן ו' ברף כ"ד דדן בזה אי הוי הפסק. ועיין שו"ת יביע אומר אור"ח ח"ג סימן ל"ו וכתב וז"ל. ומיהו אי עבר והזכיר אין לומר דבדיעבד נמי לא יצא וכו' מ"מ העיקר לדינא שאין לחוש בזה אבל לכתחילה אין נכון להזכיר חנוכה ופורים בברכה מעין שלש עכ"ל. ועיין בספר נמוקי חיים על אור"ח סימן תרפ"ב סק"א מ"ש כ"כ לתרץ מדוע אין מזכיר מעין המאורע בברכה מעין שלש. והרה"ג ר' ברוך לוי שליט"א כתב לי בזה וז"ל. שמעתי פעם מהגרי"ז מבריסק זצ"ל דשאלו פעם להגר"ח זצ"ל למה בברכה מעין שלש מזכירין ר"ח אחר בנין

פרסומי ניסא הוי כדאורייתא עיין בחת"ס שנדפס בסוף הש"ס למגילה דף ו' שכתב פרסום נס כדאורייתא. וא"כ זה מובן לסברת התוס' דביחיד לא ורק בצבור. אבל לרש"י מ"ש תפלה מברהמ"ז ואולי כי חכמים לא רצו לקבוע בדאורייתא. וראיתי בשאלתות סימן כ"ו שכתב בתפלה מזכיר ולא בברהמ"ז מ"ט תפלה משום דחובה לצלווי מיחייב אבל בסעודת הרשות לא. וא"כ בפורים הר"ל סעודת חובה ומשוי"כ מזכיר. אבל מדברי רש"י ותוס' משמע דלא מחלקין כך. ועיי"ש בהעמק שאלה אות י"ג י"ד. ובשאלתות ס"ו פרשת ויקהל והעמק שאלה אות א'. ולדבריו אתי שפיר דהגמרא לא שואלת אם מזכיר בפורים כי יש חילוק בין פורים לחנוכה. עוד נראה כי ברהמ"ז לא נתקן להלל ולהודאה. ועיין כ"כ באבני נזר אור"ח סימן תק"ו וכתב כיון דמדברנן לא מדכרינן בברהמ"ז דהוא דאורייתא ולא מפסיקין אבל תפלה מדברנן היא. ולפי"ז ק"ק דלא הסביר א"כ מה הצד השני של בעית הגמרא כיון דפרסומי ניסא מדכרינן הא ג"כ בברכה המזון מדאורייתא וא"כ איך מזכירין ומפסיקין וצ"ל כמו שכתבנו. ובפסקי רי"ד כתב כיון דמדברנן לא מדכרינן פי' דסגי לו בתפלה לחוד. וכונת דבריו הוא דלא החסרון הוא משום בברהמ"ז אלא בעצם התקנה שזה מדברנן א"כ מספיק בזה שמזכיר בתפלה ולא צריך יותר כי זה לא חמור כ"כ. או יתכן כיון שזה משום פרסומי ניסא או צריך להזכיר בברכה המזון וזהו לדעתי הוא פירוש חדש. ואאמור"ה הרה"ג שליט"א כתב לי בזה וזה תוכן דבריו בפשטות דברי רש"י שכתב כיון דמדברנן לא מדכרינן לא חייב להזכיר ובתפלה פשיטא לן שהרי להלל ולהודאה נקבעו כדאמרינן לעיל ובתפלה שייך יותר להודאה מברכה המזון ולכן לא חייבו בברהמ"ז לצד הראשון של הבעיא. ועיין בהגהות הגר"א הורו"ק מ"ש עוד בזה. ובהגהת חשק שלמה כתב מה דלא איבעי לן נמי בפורים עפ"י התוס' ובברהמ"ז ליכא פרסומי ניסא כולי האי א"כ זה שייך רק בחנוכה אבל בפורים משפחה ומשפחה כתיב ופירש"י במגילת אסתר שמתאספין יחד ואוכלין ושותין יחד א"כ איכא פרסומי ניסא בבית הכנסת עכ"ל. וגיסי הרה"ג ר' שלמה ברעודה שליט"א כתב לי בזה וז"ל. צ"ל דברהמ"ז דאורייתא (ואע"ג דתפילה להרמב"ם מן התורה הוא וגם להרמב"ן איכא קיום מצוה דאורייתא כמו שפירש הגר"ח זצ"ל מ"מ מן התורה יוצא בברכה ראשונה ושאר הברכות דרבנן הן) וע"כ לא שייך לכלול בנוסחת ברהמ"ז אלא ענין דאורייתא. כמו שאר ימים טובים שחייב להזכירין מריבוי דברוך. ד' יום יום כדאיתא בברכו ובסוכה. משא"כ בחנוכה דמדברנן הוא. אמנם לפי"ז קשה צד ב' דאבעי' דגמרא משום פרסום ניסא מדכרינן הא מ"מ דרבנן הוא. ועיין בחת"ס מגילה דף ו' דר"ל דעיקר פרסום נס

ירושלים הלא בסדר ברכת המזון כלולה לפני ברכת בונה ירושלים וכן שאלו אותו למה אין מזכירין על הגסים בברכה אחת מעין שלש. ואמר ע"ז הגר"ח זצ"ל דחדא מתורצת בחברתה דבעצם ברכה אחת מעין שלש היא רק תקנה על הברכות שבברהמ"ז. לכן בהזכרת ר"ח או מועד בברכת המזון כיון דאין הזכרה זו ברכה מיוחדת אא"כ בשכח בבונה ירושלים או נתקנה ברכה מיוחדת אחר בונה ירושלים לכן מזכירה בברכה אחת מעין שלש אחר בנין ירושלים ומה"ט אין מזכירין על הגסים בברכה אחת מעין שלש דאפילו אם שכח לא נתקנה ברכה מיוחדת אלא כוללה בהודאה כמו בתפלה אבל אין לעל הגסים ברכה מיוחדת ולכן אין מזכירין את ההודאה בברכה אחת מעין ג' עכ"ל.

וידידי הרה"ג ר' אשר פוכינגר שליט"א כתב לי בזה אין מזכירין חנוכה ופורים בברכת מעין שלש דעל הגסים הודאה היא ולא תפלה עיין תוס' שבת כ"ד ד"ה מזכיר ובברכה מעין ג' הגם שמזכירין ארץ חמדה אין כאן ברכת הודאה ומפורש כן בשו"ת מהר"ם סימן ע' עכ"ל. ועיין מ"ש בזה הרב שלום פרידמן שליט"א בחוברת אור תורה מחודש כסלו תש"ל הטעם דאין אומרים בברכת מעין ג' הזכרה מעין המאורע. ועיין שו"ת ציץ אליעזר ח"ט סימן ל"ג אות ב'. ועיין כ"כ טעם דאין מזכירין בברכת מעין שלש בחנוכה ופורים במלואים להגדה של פסח להרב ראובן מרגלית זצ"ל בעמוד פ"ד. ובשו"ע סימן ר"ח ס"ב מזכירין בה מעין המאורע בשבת ויו"ט ור"ח אבל לא בחנוכה ופורים. אבל איך הדין בחול המועד עיין שם בכף החיים בסק"ו שכתב וה"ה בחוה"מ. ועיין בקובץ בית מדרש ירושלים תש"א (ואינו כעת תח"י) מ"ש הרה"ג ר' רפאל שפירא בענין הזכרת מעין המאורע בר"ח ובחוה"מ ובענין ברכת מעין ג' עיין בברכות מ"ד דמבואר דמזכיר ועל מקדשך ועל מזבחך עיי"ש. והרמב"ם בפ"ג מהלכות ברכות ה"י"ג הביא דמזכיר ועל מזבחך וצ"ע אמאי. וכן בברכה מעין ג' מזכירין ונברךך עליה בקדושה ובטהרה ובברכת המזון זה לא מחזק וצ"ע אמאי. ועיין מ"ש בזה בספר אבני שוהם על התורה פרשת עקב. ובטעם ובירך על המחיה על היין מבואר בלבוש בסימן ר"ח דיצא. והובא שם כ"כ בעטרת זקנים בשם לחם רב ולא ציין ללבוש וצ"ע. ובאכל מזוגות ויין ובירך רק על המחיה פסק הגר"א ראם זצ"ל דיחזור ויברך ועיין בשו"ת הר צבי אור"ח סימן ק"ה דהביא ביאור בזה. ועיין כ"כ בכף החיים בסקפ"ט. ולכאור צריך ביאור בחילוקו שם דכמו דבירך מחיה על יין דיצא דהמחיה קאי היין כ"כ הכא דמחיה קאי היין ומדוע המזונות יפסידו. וצ"ל דשם חשב דמחיה יכול לעלות על

יין משו"כ יצא משא"כ הכא היות ששתה יין ובירך מחיה א"כ הוברר שרצה להוציא היין במחיה וזה א"א. בפורים אכל אחד מזונות ובירך על המחיה. אבל הזכיר באמצע על המחיה ושמחנו ביום חג הפורים הוה. והשאלה כעת אם צריך לחזור ואולי לא כי לא הו"ל דבר שקר והו"ל מעין המאורע ולא הו"ל ליה הפסק. ואולי הו"ל הפסק וצריך לחזור אבל אם באמצע השנה אמר ושמחנו ביום הפורים הוה מסתברא דהוי הפסק וצריך לחזור. וידידי הרה"ג ר' חיים דאזין זצ"ל כתב לי בזה וז"ל, נראה שאין חזר לראש כי בפורים מחויבים ג"כ בשמחה וכדכתיב במגילה שמחה ויר"ט וכיון דלא תקנו חכמים זה מפני שאינו נקרא חג או מפני טעמים אחרים דודאי הוי הפסק אלא הפסק זה אינו מכריחו לחזור לראש וראיה לזה מהא דמבואר בהלכות בהמ"ז סימן קפ"ח ס"ו ובמג"א שם וכן בסימן קי"ד ס"י ובמג"א סק"ט שכתב אבל טעה באמצע אין בכך כלום וקשה הא הוי הפסק ומשמע מזה דההפסק אינו מכריחו לחזור לראש אלא דוקא באופן שמשנה נוסח התפלה. אבל במה שאמר בלא שינוי הנוסח אין בכך כלום ואינו חזר ועיין בסימן ג"ט וא"כ אף בכל ימות השנה שאומר ושמחנו וכו' ואינו מענין אבל אין חזר אף דהוי הפסק וכן יש להוכיח קצת מהא דשכת טל ומטר אם הוא באמצע הברכות חזר לברכת עלינו וקשה הלא כיון שאמר בלא טל ומטר הוי תפלה שאינה צריכה ולהוי הפסק וע"כ דלא הוי הפסק ויש לחלק דשאני התם דהוי מענין התפלה עכ"ל. וידידי הרה"ג ר' נחום צבי קארנמהל שליט"א כתב לי בזה ח"ל. עיין באור"ח סימן ק"צ ובסימן ק"ח ס"ב ובברכי יוסף שם ומשמע דבשו"ג אם הזכיר שלא מעין המאורע דאין צריך לחזור דלא נחשב הפסקה. אבל בלא"ה באמת היה צריך להזכיר גם חנוכה ופורים בברכה אחרונה רק מטעם שגם בתפלה בדיעבד אין צריך לחזור לא החמירו לומר כברכה אחרונה עיין בערוך השולחן אור"ח סימן ר"ח ס"ב ועכ"פ אינו נחשב להפסק ונדפס בספרו תפארת צבי ח"ב סימן פ"א אות י"ז. ואמאור"ה הרה"ג שליט"א כתב לי בזה ח"ל. סבורני דחקירתך אפשר לפשוט ממה שכתב המ"ב בסימן ס"ה סק"א וז"ל, אפילו אי שח במזיד דעשה איסור בזה אעפ"כ אין צריך לחזור רק למקום שפסק ואפילו כשפסק באמצע ברכה וה"ה כששח באמצע הלל ומגילה וברהמ"ז או שאר ברכה אחרונה וכו' וברכה מעין ג' הוי ברכה ארוכה דהחיי אדם בכלל ל"ה סימן ג' כתב דברכה קצרה כברכת הפירות וברכת המצות ומעתה אם כששח לא הוי הפסק וצריך לחזור רק למקום שפסק וכ"ש אם הוסיף בקשה באמצע הברכה וכלשונו של הנשמת אדם כלל כ"ה אות ב' דדאי לא עדיף שיחה בטלה מדברים שטעה ועיין עוד בחיי אדם

כלל ה' סימן י"ג ובבית ברוך שם שהביא את דברי המשנה ברורה ע"כ. ומה שציין בשעה"ד סימן תרפ"ב לפמ"ג ק"ק דהא כך כתוב בסימן ר"ח ס"ב. ועיין משנה הלכות ח"ד סימן פ' ות"ה סימן פ"א ועיין ברור הלכה סימן תרפ"ב.

ח

בישועות יעקב סימן תרפ"ב סק"א כתב גשאלתי בשכח על הנסים בברהמ"ז בשבת של חנוכה שחל חנוכה להיות בתוכה ודעת השואל היה שצריך לחזור ולברך ברהמ"ז וכו' וסיים כיון דמצד הדין אין צריך להזכיר על הנסים בברהמ"ז רק דאם רצה להזכיר אף דלכתחילה אינו תלוי בזה דאי בעי אכיל ואי בעי לא אכיל דהרי בר"ח דג"כ אי בעי אכיל מ"מ צריך להזכיר וחזינו דחנוכה קילא א"כ ה"ה בשבת חנוכה אם טעם אין מחזירין אותו אף שצריך לאכול. ועיין בספר מועדים וזמנים ח"ב סימן קמ"ח שכתב ולענ"ד פשוט שאפילו אינו רשות רק חובה מ"מ אם שכח אינו חוזר שלא תיקנו חכמים בזה לחזור ורק ביעלה ויבא שתיקנו שחזור במקום שחייב לאכול פת דעת כמה פוסקים דבשבת שמחויב לאכול פת חוזר. אבל כאן בעל הנסים לא מצינו שחוזר וע"כ בשבת חנוכה נמי אינו חוזר עכ"ל.

ז

הרמ"א כתב בסימן קפ"ז ואומרים על הנסים בחנוכה וכו'. ואם לא אמרו אין מחזירין אותו ומ"מ יוכל לאמרו בתוך שאר הרחמן וכו'. ומלשונו יוכל משמע דזה תלוי ברצונו אבל אין חיוב לאמרו. ובסימן תרפ"ב כתב הרמ"א י"א כששכח על הנסים בברהמ"ז כשמגיע להרחמן יאמר הרחמן וכו' בימי מתתיהו. וא"כ משמע דאין זה תלוי ברצונו אלא צריך לאמרו ולכאורה הלא דבר הוא וטעון ביאור. ועוד דבסימן קפ"ז כתב הרמ"א דאומר בתוך הרחמן ומשמע דאומר את הרחמן וכשהוא באמצע הוא אומר על הנסים בהרחמן. ומסימן תרפ"ב משמע דכשמגיע להרחמן ומשמע איך שגומר על יחסרנו מיד אומר הרחמן יעשה לנו נסים. ולכאורה יש בזה גפ"מ מתי שיאמר ודו"ק. ובלוח א"י הוצאת הרב טוקציסקי ז"ל כתב בלשון זה וכן ברהמ"ז קודם הרחמן הוא יזכנו יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' והגאון האדר"ת זצ"ל אמר שיותר נראה לומר תיכף אחר לעולם אל יחסרנו. וכפי שכתבנו משמע כך לכאורה מדברי הרמ"א. והרמב"ם בפ"ב מברכות הל"ז פסק דחיוב להזכיר בברכת המזון ובלח"מ ביאר דלענין חובה לג' דידן אין איסור וא"כ ס"ל מדינא להחמיר לומר. ובמועדים וזמנים סימן קמ"ה כתב דבמס' סוטים פ"כ מפורש ושניהם נזכרים בברהמ"ז ומשמע

דהוא חיובא וכך פוסק הרמב"ם. ובטור סימן תרפ"ב כתב ואם לא אמרו אין מחזירין אותו וכן דעת הרא"ש ועיי"ש בב"ח. והרא"ש כתב בפ"ב דשבת בהל"טו שמעינן מהך ברייתא דמי שטעה ולא הזכיר על הנסים בחנוכה ופורים שאין מחזירין אותו וכו' ותניא בתוספתא וכו' הלכך נראה דס"ל לבעל הש"ס וכו' דצריך להזכיר משום פרסומי ניסא. ולשון הלכך לכאורה טעון ביאור. וס"ל להרא"ש דאין חוזר. ולפי"ז לא מובן לי מ"ש הקרבן נתנאל בסימן ק' וז"ל הלכך נראה וכו' מלשון זה משמע דס"ל לרבינו דאם לא הזכיר בחנוכה ופורים מחזירין אותו אבל ברכת המזון ודאין מחזירין דהרי פסק כך להדיא אלא שאינו יכול לפשוט מהך ברייתא דאיכא למידחי דבחנוכה ופורים מזכירים משום פרסומי ניסא וצ"ע ברמזים.

והנה מ"ש במחזירין ק"ק הא הרא"ש כתב דאין מחזירין. ומ"ש משום פרסומי ניסא קשה הא כך הטעם רק משום פרסומי ניסא יש להזכיר וכן מה כונתו וצ"ע ברמזים. ואולי למ"ש המרדכי בשם הראב"ה דחוזר. ועיין במרש"א שהביא דבתוספתא מפורש דאין מחזירין. ועיין כ"כ בספר ראש יוסף. ובמאירי כתב לענין ברהמ"ז חייבו חכמים בהזכרה אלא שאם בא להזכיר מזכיר בברכה שניה ר"ל ברכת הודאה ועכשיו נהוג בהזכרתה כאילו היא חובה. וברבנו ירוחם בנתיב התשיעי חלק שני כתב ואם בא להזכיר מזכיר בהודאה כלומר בברכת גודה לך וכו' וכן עמא דבר לאומרו בהודאה וכן נראה מהתוס' דמזכיר של חנוכה בברהמ"ז וכו' ואם טעה אין מחזירין אותו. ועיין בפתחי עולם ומטעמי השולחן בסימן תרפ"ב סק"ב שכתב ודברי הקרבן נתנאל אות ק' אינם מובנים. ולא כתב אמאי ואולי מהטעמים שכתבנו. ובשבלי הלקט סימן קפ"ז כתב וכיון שאין מחזירין סברה היא שיהא ברכה לבטלה ובין יחיד ובין צבור שזה. וכן כתב בתניא רבתי סימן ל"ו. ועיין בברכי יוסף סימן תרפ"ב שכתב אם שכח על הנסים וחוזר ובאמצע נזכר שהדין הוא שלא לחזור פוסק אפילו באמצע הברכה. ולכאורה מדוע לא יגמור ואיך יתנהג בדיוק באמצע ואיך יחזור וצריך ברור בפרט זה. ובהלכות גדולות הלכות חנוכה כתב ומיחייבינן לאדכורי בחנוכה על הנסים בצלותא דמודים אבל בברכת המזון אינו חייב מ"ט תפלה משום דחובה אבל בסעודה דרשות לא חייבוה רבנן וכו' ובהגהות וביאורים כתב ע"ז כ"פ בשאלתות סימן כ"ו וכ"נ דעת הרי"ף ופלא שלא הזכיר דעת גאונים אלו בטוש"ע ועיין כ"מ פ"ב דברכות ע"כ. ועיין בספר עמק ברכה עמוד נ"ב אות ג'. אמנם כפי שהבאנו דברי הלח"מ ואח"כ דברי המאירי הלא מבואר דעכשו קבלוה עלייהו חובה ומשו"כ יתכן דשיטות אלו לא הביא הטור. ובספר הלכה עמוד ר"ה כתב בשכח צריך להוסיף במקומה קודם הרחמן הוא יזכנו לימח

המשיח וכו' וכפי שכתבנו לעיל ברמ"א יש ב' דיעות והאדר"ת כתב אחרי אל יחסרנו וא"כ לכאורה אולי שם י"ל. ובלבוש סימן קפ"ו ס"ד כתב מיהו לא חייבוהו חכמים ואם לא אמרו אין מחזירין אותו מ"מ יכול לומר אותו אח"כ בין הרחמן כולו יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' והכי נהוג. והנה במ"ש בין הרחמן הוא כולו לא הבנתי כוונתו. ובמ"ש והכי נהוג משמע דלהלכה יש לאומרו ובסימן תרפ"ב ס"א כתב הלבוש וי"א בברהמ"ז אם נזכר קודם שסיימו יאמר וכו' והנה משמע דזו רק דעה של י"א ובאליהו זוטא בסק"ב כתב על הלבוש ק"ק דלעיל ס"ס קפ"ו (ט"ס וצ"ל קפ"ו) פסק כן בסתם והכי נהוג. ובאמת הערנו ג"כ על הרמ"א לעיל כזה. ואולי אפשר לומר על הרמ"א דבסימן קפ"ו סיים והכי נהוג ובסימן תרפ"ב כתב יאמר א"כ משמע דלהלכה צריך לאומרו ופשוט. ועיין באבודרהם מ"ש תשובת הרא"ש בסדר תפלות של חול.

והרה"ג ר' ברוך יצחק לוי שליט"א כתב לי בזה וז"ל, ברור דמסוגית הש"ס שבת כ"ד מבואר דברהמ"ז אין עליו חוב לומר על הנסים דשאני מתפלה דהיא בצבור וקבועה שייך פרסומי ניסא משא"כ בברהמ"ז דאומר בביתו לא שייך בזה פרסומי ניסא ובתפלה הגם דשייך פרסומי ניסא ומשום זה חובה להזכיר בתפלה מ"מ מבואר בתוספתא הובא שם בתוס' דאין מחזירין אם שכח וטעם הדבר נראה כיון דכל עיקר חיובו הוא משום פרסומי ניסא אין זה מעיקר הברכות ולכן אין זה כהחסיר ברכה דחזור מש"כ בברהמ"ז דמעיקר הדין אין עליו לחזור אלא משום מנהגא דנהגו אמוראי להזכיר עה"נ בברהמ"ז וכלשון הרמב"ם דמוסיף לא שמזכיר. דמשמעות חיוב אלא שמוסיף וכמ"ש שם הכ"מ ודאי אין מחזירין. וזה שכתב הרמ"א יוכל פירוש דאין בזה אפילו משום רשות דרשות זה ג"כ הותר דהא אין מוסיפין דבר שאין מעניגי ברהמ"ז ויוכל לומר מה שהוא רצוה. והירושלמי שיטה אחרת לו דאם מזכירים משום פרסומי ניסא ה"ז מעיקר הברכות ולכן אם שכח מחזירין כשכח ברכה אחת. ולפי"ז פליגי הבבלי והירושלמי בתרתי אם שייך פרסומי ניסא בברכת המזון. ותו אם אומר משום פרסומי ניסא אם זה מעין הברכות. וביותר דגם הירושלמי סובר דאין בברכת המזון משום פרסומי ניסא דאי משום פרסומי ניסא הא בתוספתא תניא דתפלה שהוא משום פרסומי ניסא אין מחזירין. אלא משום מנהגא וכיון דהחיוב הוא משום מנהג ה"ז כחייב בעיקר הברכה ולכן מחזירין. והבדל גדול הוא דאי משום פרסומי ניסא אין זה בסדר הברכות אבל הבבלי ודאי אינו סובר דמשום מנהג אין מחזירין כיון דהמנהג הוא משום רשות והיתר אין זה כלל מעיקר ברכת המזון. ושיטת הרא"ש אינו מזכיר כלל דסובר להלכה דמחזירין

גם בברהמ"ז משום פרסומי ניסא דהלא בקצור פסקי הרא"ש מפורש כפשטות הש"ס. אלא דבא לתרץ הקושיא מהברייתא וזיל הכי קא מדחי ליה וזיל הכא קא מדחי ליה וכמ"ש בתוס' שם. ומ"ש בקרבן נתנאל ודאי לשונו מגומגם ואיני יכול לעמוד בעומק דבריו עכ"ל.

וידדי הרה"ג ר' יצחק ברנשטיין שליט"א כתב לי בזה וז"ל, מה ששואל שברמ"א סימן קפ"ו וסימן תרפ"ב צריכין ביאור. נ"ל דבסימן קפ"ו הוא לא מזכיר יש אומרים וכתב את זה איך עלינו לנהוג ולפי כך כתב דיכול לאומרו בתוך שאר הרחמן וכו' אבל בסימן תרפ"ב הוא מביא דעת הי"א והי"א באמת ס"ל דצריך לאומרו. אבל באמת סמך הרמ"א על פסקו בסימן קפ"ו דרק יכול לאומרו ולא צריך לאומרו כיון דגם עיקר הזכרתו אינו מהדין כמש"ל אולם סיים והכי נהוג כמש"כ מעכ"ה דהיינו כהי"א כמו שמביא בתרפ"ב. ומה דשואל דבסימן קפ"ו כתב הרמ"א האומר בתוך הרחמן ולא משמע כן מסימן תרפ"ב. נ"ל דבשבת ור"ה צ"ל קודם את הרחמן של שבת ור"ה דתדיר קודם אבל בשאר ימות החנוכה עליו לומר תיכף אחרי אל יחסרנו את הרחמן של חנוכה. ומשום סתם הרמ"א לפעמים במשמעות שעליו לומר מיד ולפעמים שעליו לומר בתוך הרחמן. ודברי הלבוש נראה דהנוסח של הרחמן הוא הרחמן וכו' וכו' וזה שכתב הלבוש דיכול לומר אותו בין הרחמן הוא כולו מילת כולו משמע לו להלבוש במקום המלת של וכו' שאנו משתמשים כאשר אנו לא כותבים את כל הממרא רק בראשיתה או וגומר או וכו' או כולו היינו הך. ובשמר"ע דשכח על הנסים כתב בתורה מציון והנכון שהשוכח על הנסים ונזכר אחר חתימת הברכה שיאמרנו בסוף התפלה כשסיימם אלקי נצור ויאמר מודים אנחנו לך על הנסים וכו' עד ונודה לשמך הגדול סלה אבל אין רשאי לאומרו בין הטוב שמך ולך נאה להודות לברכת שים שלום משום הפסק.

וידדי הרה"ג ר' פרץ שטיינברג שליט"א כתב לי בזה וז"ל, מה שהערת על הרמ"א לכאורה היה אפשר לומר דמיירי הרמ"א בתרי גווני שכחה אחד במי ששכח לומר על הנסים במקום שצריך לאומרו אבל עדיין לא סיים הברכה. או לא סיים ברהמ"ז דאז צריך לאומרו אלא דאומרו בהרחמן. וזהו שיטת הרמ"א בסימן תרפ"ב. אבל בסימן קפ"ו מיירי הרמ"א במי ששכח על הנסים בברכת המזון דכבר סיים הברכה הראויה לאומרה בה. ולכן אומר הרמ"א דאעפ"כ אם רצה לאומרו אומרו בהרחמן דאף שאינו צריך לאומרו אבל מ"מ אם רצה לאומרו אומרו. ועפי"ז מוכן נמי דבסימן תרפ"ב משמע דכשמגיע להרחמן דכיון שגומר אל יחסרנו מיד אומר הרחמן יעשה לנו נסים. ומסימן קפ"ו משמע דבתוך הרחמן אומר הרחמן הוא יעשה לנו נסים דחזו חנפ"מ דבסימן קפ"ו

הסדר איך עליו לעשות. ובשורת מכתב לדוד לר' דוד פארדו בסימן י"ג כתב בשכת נשמת דיאמר אחר ישתבח קודם ברכו. ובברכי יוסף סימן רפ"א כתב בלשון זה אם שכת לומר נשמת דיאמר אחרי ישתבח קודם ברכו. וראיתי בברכי יוסף שכתב בלשון זה אם שכת לומר נשמת דיאמר ישתבח כחול ויאמר נשמת אחר ישתבח ולא אחר התפלה. וק"ל שלא כתב שזה קודם ברכו. ובבן איש חי שנה שניה בתולדות סימן ב' כתב דאף אחר ברכו קודם יוצר דיוכל לומר. ועיי"ש בסימן ג' שכתב שבח זה דנשמת כל חי הוא יקר ומעולה מאוד וצריך לאומרה בנעימה והוא מסוגל על כל צרה שאדם עומד בה. ועיין כ"כ בכף החיים בסק"ו. וא"כ לכאורה משמע דאחרי ברכו קודם יוצר ג"כ יכול לומר ודו"ק. אבל במ"ב בסימן רפ"א סק"ב כתב דנשמת חוזר אחר שמרע. ואולי כי הוא דן רק בנוזר לאחר יוצר אבל קודם יתכן שחוזר וא"כ לכאורה כך יש להורות דחוזר אחר ברכו לנשמת. אבל מיד משמע דיתחיל יוצר. וידידי הרב אובאנד שליט"א כתב לי בזה בענין נשמת למי ששכת לאומרו איני רואה פלוגתא בזה וכפי שמסופק בעצמו דודאי לכתחילה עדיף לאמרו קודם ברכו דטוב הוא שברכת יוצר תהא סמוכה לברכו ורק בדיעבד אומרה בלי סמיכות כגון שעומד במק"א שעונה ברכו ואח"כ כשמגיע ליוצר אומרה וכ"ה במעריב דטוב לכתחילה להסמיך מעריב לברכו. אבל אינו לעיכובא ולכן אם אפשר לו לומר נשמת קודם ברכו מה טוב ואם לאו יאמר אחר ברכו ולא יסמוך יוצר לברכו ואם נזכר באמצע ברכת יוצר אינו אומר נשמת עד אחר שמונה עשרה וכמש"כ המשנה ברורה עכ"ל. ועיין עולת החדש ד' עמוד י'.

ח

בטור סימן תרפ"ב כתב על הנסים אם נזכר באותה ברכה כל זמן שלא הזכיר השם חוזר וכתב ע"ז הבי"ש פשוט. ובשו"ע הובא דין זה דחוזר כל זמן שלא אמר את השם. וידידי הרב יעקב גולדפיין שליט"א העיר לי בזה דהא ברכת המזון בזמן שאומר ועל הכל ד' אלקינו הא כבר הזכיר השם ומדוע כשאמר שם השם חוזר. וג"ל כי מקום אמירת על הנסים הוא בהודאה. ובברהמ"ז ובשמרע"אם כבר גמר הברכה של הודאה לא שייך שיאמר שוב כי הוא כבר לא בהודאה משא"כ כשהוא לפני שאומר השם בסוף הברכה א"כ זה נקרא שהוא עדיין בהודאה ואם הוא עדיין בהודאה עליו לחזור ואי"ז חלוי אם הזכיר את השם או לא. וביעלה ויבא שזה חיוב עליו לחזור לרצה משא"כ בעל הנסים אין חיוב לחזור וא"כ כל זמן שהוא באמצע הברכה עליו לאומרו ואין הוא חוזר כי הוא נמצא בעוסק

מיירי הרמ"א דאף אם זכר לאחר שגמר הברהמ"ז והוא באמצע אמירת הרחמן אומר נמי הרחמן יעשה לנו נסים אם רוצה דאף אם אמירת על הנסים הוא חיוב גמור מ"מ אם כבר סיים אל יחסרנו אינו חוזר. אבל מ"מ אם רוצה לומר על הנסים עכשו אומר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו'. משא"כ בסימן תרפ"ב דשם מיירי הרמ"א דכבר זכר ששכת על הנסים קודם גמר הברכה ואז יש מקצת חיוב כבר לאומרה ולכן אומר הרמ"א דאומר הרחמן הוא יעשה לנו נסים כשמסיים אל יחסרנו.

ז

בספר צמח צדק במלואים לשורת חושן משפט סימן י"א כתב שאלה בחנוכה ופורים שצריך להזכיר מעין המאורע בהודאה ואם לא אמר אין מחזירין אותו אם מותר לכתחילה לדלג אותם כדי למהר לסיים התפלה בשביל שיוכל לענות קדיש וקדושה. תשובה. נראה דאין לדלג לכתחילה וכו' ועוד י"ל דדילוג של חנוכה נקרא משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות ע"כ. ולכאורה אחרי שתקנוהו א"כ הו"ל חלק מהתפלה ומה שייך שידלג. ועיין בספר שיח השדה בעמוד ע"ח דהביא לדבריו ודן בהם. כ"כ עיין בשו"ת יביע אומר אור"ח ח"ב בסימן ל"ד דדן בזה וסיים שאין לדלג או לקצר על הנסים בחנוכה ופורים כדי להגיע לקדושה או לקדיש והיה בתענית יחיד שאומר עננו וכן בערבית בליל ר"ח אין לו לדלג או לקצר ביעלה ויבא כדי לענות קדיש ע"כ. וא"כ מוכח דא"א לדלג על הנסים כדי לענות קדושה. וידידי הרב חיים ראזין זצ"ל כתב לי בזה וז"ל, מסתבר כיון דנקבע בתפלה הוי כתפלה עצמה ואסור לו לדלג. אך לכאורה אפשר להזכיר מהא דסימן ככ"ב גבי תפלת יהי לרצון דזה ודאי אם לא אמר יהי לרצון אינו חוזר לראש ומ"מ מבואר שם שקודם שאמר יהי לרצון אסור לו להפסיק לקדיש ולקדושה והלא אפשר לו לדלג ומבואר כיון דנקבע בתפלה יש לו הדין כתפלה ואסור לדלג. וממילא כל מה שאין חוזר בשביל זה מ"מ אסור לדלג כיון שהוא מעין התפלה עצמה ע"כ. ועיין במ"ב שם שכתב כי יהיה לרצון הוי כתפלה עצמה כיון דזה מעין התפלה. ובעל שיח השדה בספרו ארץ צבי בסימן כ"ד הביא לדברי הצמח צדק וכו"ב דאין לו לדלג על הנסים עיין בדבריו. ועיין מ"ש כ"כ בסוף סימן ט'. ועיין בשו"ת לבושי מדרכי מהדורא חליתאי אור"ח סימן ג"ט ודעתו שם דתקנו חכמים לומר על הנסים ומה שעיי"כ לא יוכל לומר קדושה זה אינו בשעתה וכשיאמר הש"ץ קדושה דאינו רשאי להפסיק פטור מדברי חכמים אין צריך לחוש קודם וכו' עיין שם בדבריו. ואם דילג פסוקי דזמרה או שכתב איך יתנהג עיין בשו"ת אגרות משה אור"ח ח"ב סימן ט"ז שכתב

עדיין בהודאה משא"כ בגמר. ודודי הגדול הרה"ג ר' נטע צבי שליט"א טען דהטעם דאין חזר משום דהר"ל ש"ש לבטלה אבל בברהמ"ז כשהזכיר השם אין זה כלום כי חזר על שבח אבל בתפלה הר"ל ברכה ובברכה לא שייך שיחזור ובשבח שייך חזרה עכ"ל. ועיין במג"א סי' קפ"ח סק"א שכתב דרק בברכה שחזר שייך ברכה לבטלה אבל לא כשחזר בשבח. ועיי"ש בביאור הלכה דהביא מספר בגדי ישע דביעלה ויבא אם כוונתו לצאת ידי חיוב ברכה גרע ויש בזה חשש ברכה לבטלה. ולכאור' הא סוף סוף אין זה ברכה. ועוד מדוע זה נקרא ברכה לבטלה ולא ש"ש לבטלה ואולי ע"פ דברי המג"א אתי שפיר דרק ברכה אסור לבטלה אבל כשאומר שם השם בבקשה או בתחינה מותר וא"כ זה נקרא ברכה לבטלה ולא ש"ש לבטלה כי בתחינה ובשבח מותר ובברכה אסור ועיין אור"ח סימן צ"א. וכן בתוספות ברכות כ"ט ופני יהושע דכשחזר ומתפלל אין בזה משום איסור של ברכה לבטלה עיי"ש היטב בפנ"י. ובמברך ברכה שאינה צריכה צ"ל ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד וכמבואר באור"ח סימן ס"ו ועיי"ש בערוך השולחן סקט"ז שכתב התקנה של בשכמל"ל על ברכה לבטלה לא נתבאר הטעם ואולי מפני שהוציא ש"ש לבטלה לפיכך צריך לקבל עליו עול מלכות שמים. וברמ"ע מפאנו סימן נ"ט כתב דברכה שאינה צריכה הוא רק שייך בברכה דכה"ג על התורה אבל לא בשאר ברכות. אבל בשו"ת אמרי אש אור"ח סימן ה' נתן ביאור בדברי הרמ"ע מפאנו עיין בדבריו. וידידי הרב אובאנד שליט"א כתב לי בזה ח"ל חזרה בתוך התפלה לא הוי לבטלה דאע"ג דכל פסוקי דלא פסקי משה אנן לא פסקינן היינו לכתחילה באין צורך. אבל כשיש צורך מותר ואין זה מוציא ש"ש לבטלה כיון שהוא דרך תפלה ובעל הנסים דיוצא בלעדו אין עליו לחזור. וברוך שם כבוד דהוה תקן לברכה לבטלה עיין מ"ש בזה בשו"ת הר צבי אורת חיים סימן צ"ט.

פ

בדין על הנסים דחזר בנוכר קודם שהזכיר את השם כמבואר בסימן תרפ"ב. האם חזר להתחלת מודים או מהמקום שנוכר. ונראה דבהיכן שנוכר אומר על הנסים ומיד חזר רק על ברוך אתה ולא מהתחלת מקום ההודאה (ועיין אבני נזר אור"ח סימן תק"ז) ואולי לא אלא חזר למקום התחלת ההודאה והיות דאין שם ברכות כ"א של שבח אי"כ לא הר"ל ש"ש לבטלה וכמבואר במ"א סימן קפ"ח סק"א. ואולי יש לדמותו לדין יעלה ויבא שהובא במ"ב סימן תכ"ב סק"ה דאומר יע"ו ואח"כ אומר שוב ותחינה וא"כ ג"כ כאן אומר על הנסים ושוב מתחיל

מועל כולם ולא ממודים. ואולי יש לדמותו לדברי הפתחי עולם בסימן תרפ"ב שהביא בספ"ג מספר יוסף אומץ סי' ח' דבהזכיר על הנסים בעבודה לא הוי הפסק בהזכיר שלא במקומו וא"כ ה"ג מזכיר במקום שנוכר ושוב ממשיך משם. ובספר לקט יושר עמוד קנ"ב כתב ואם שכח על הנסים אם נזכר קודם שחזרת הטוב יאמר על הנסים במקום שנוכר ואח"כ ועל כולם ואם חתם הטוב חזר לרצה ואם חתם עושה שלום אינו חזר וא"כ משמע דמתחיל שוב מועל כולם. אבל מ"ש דבסיים הטוב שמך חזר לרצה הנה בטור סימן תרפ"ב מובא דבהזכיר את השם כבר אין חזר ועיי"ש בשו"ע. ואם כן חזר שיחזור מועל כולם ולא מרצה וצ"ע. ואאמרי הרה"ג שליט"א כתב לי בזה בדין על הנסים דחזר בנוכר קודם שהזכיר את השם פשוט דיאמר על הנסים ויחזור ויאמר אח"כ ועל כולם. וכן מבואר בביאור הלכה בסימן קי"ד ס"ו בדין במקום שנוכר וז"ל שם אכן לענין על הנסים בחנוכה ופורים אם שכח ונזכר קודם שסיים ברכת הטוב שמך משמע דיחזור ויאמר אח"כ ועל כולם יתברך וכו' כסדר. וכן בחיי אדם כלל כ"ד סימן ח' דלא דוקא לתחילת ברכה אלא למקום הראוי ואין לך מקום ראוי מזה שאומר אח"כ ועל כולם כסדר. ובבית ברוך שם אות ל"ב כתב דבשכח משיב הרוח ונזכר אחר שאמר השם לא יגמור מחיה המתים אלא יסיים למדני חוקך וכו' וחזר למשיב הרוח ומביא זאת מהמ"ב והנה אם בעל הנסים יוכל אחר הזכרת השם לסיים למדני חוקיך החיי אדם שם כתב דזה רק בדברים שמחזירין אותו אבל בדברים שאין מחזירין אותו תיכף כשאומר בא"י יסיים אותה ברכה ולא יחזור והוא מביא זאת בשם הריטב"א בתענית י"ג בשם ר' יונה וא"כ בעל הנסים דאין מחזירין אותו אם גמר מכיון שהזכיר את השם צריך לגמור את הברכה עכ"ל. ובחוברת תורה מציון מחודש כסלו תשכ"ט כתב הרה"ג ר' עובדיה יוסף שליט"א בעמוד מ"ב ח"ל. וכן בכל התפלות של חנוכה צ"ל על הנסים ואם טעה ולא אמר על הנסים בתפלה אם נזכר באותה ברכה קודם שיאמר השם בחתימת הברכה כגון שאמר ברוך אתה ונזכר חזר ואומר מודים אנתנו לך על הנסים וממשיך ועל כולם ואם לא נזכר עד שהזכיר את השם אינו חזר ובאות קי"ז כתב שם דע שאפילו אמר על הנסים ולא המשיך בימי מתתיהו בן יוחנן אלא המשיך ועל כולם אם נזכר לפני הזכרת השם צריך לחזור ולפרט את הנס של חנוכה ושלא כמ"ש בשרית השמים החדשים סימן ד' שאין צריך לחזור כלל בזה וכו' עיי"ש ומ"מ לכתחילה בודאי צריך להזכיר את החג בפ"י ולכן אסור לדלג הנוסח של חנוכה לענות קדיש וקדושה עכ"ל ועיין מ"ש מזה באות ז' וברי"ט או ר"ח ששכח לומר יעלה ויבא ונזכר אחרי' שאמר המחזור שכינתו

לציון דמבואר דחזור ואומר שם יע"ו ואח"כ אומר מודים. ואם התחיל מודים או חוזר לרצה יש להסתפק איך הדין באמר רק מודים אנחנו ולא הזכיר את השם האם זה כבר כמו שהתחיל מודים דחזור לרצה או יתכן היות שלא הזכיר ד' אז אומר שם וממשיך שוב במודים והספק מה נקרא מודים והעירני לזה ידידי הרב צבי בלסקי שליט"א ובאמר רק אתה ד' ולא סיים המחזיר מבואר במ"ב סימן תכ"ב סק"ה ובסימן קי"ד ס"ו בביאור הלכה דמסיים למדני חוקיך וחוזר לרצה. וטעמי כי הלא פה לא הזכיר לגמרי המחזיר. ובלוח א"י שנה בשנה הובא דכשמסיים לציון אומר יעלה ויבא ואומר מודים. ולדעת הגר"א חוזר לרצה. ושאלתי למו"ר הרה"ג ר' משה פיינשטיין שליט"א ואמר לי שמודים התחלה נקרא אף אם לא הזכיר השם והעולם טועים בזה דחושבים אם לא הזכיר השם לא הוי התחלה. ונ"ל ראייה מסימן קי"ד במ"ב סקכ"ח שכתב בהתחיל ברכה שלאחריה אפילו תיבה אחת בלבד וא"כ הכא במודים לבד צריך לחזור. ועיין ביאור הלכה סימן תפ"ז שכתב אם נזכר אחר שאמר תיבה אחת מודים צריך לחזור לרצה.

י

בטעיה ואמר על הנסים בעבודה במקום הקבוע בהודאה האם ה"ל הפסק או לא. הנה בשער הציון בסימן תרפ"ב סק"ב כתב ומ"מ בדיעבד אם אמר על הנסים בעבודה והשלים תפלתו איך צריך לחזור דלא הוי הפסק מה שאמר חוץ למקומו (פ"ת בשם ע"ד) ובשו"ת יוסף אומץ סימן ח' דן בזה וסיים וכך אני אומר בנ"ד דהזכיר על הנסים בעבודה וגמר תפלתו אינו חוזר. ובכף החיים סימן תרפ"ב סקכ"ח כ"כ ציין לדבריו. ועיין בחיים שאל בח"א סימן ע"ה אות ג' ודעתו שם דיתחזר ויאמרו בהודאה. אבל יש לנו בזה הכרעת המ"ב דלא יחזור וכן יש לעשות. ואיך הדין בשכח וסיים תפלתו חוזר ונזכר באמצע עיין בתורה מציון שכתב דצריך לפסוק מיד ואפי' באמצע הברכה ועיינתי במקום שציין בספר מכתם לדוד בסימן ג' וכתב שם שיפסיק באמצע ברכה דומה בדומה למי שנזכר שכבר התפלל ולא ידאג על הברכות וכו'. ובטעיה ואמר בהודאה עיי"ש בתורה מציון בהערה סימן קכ"א דהאריך בזה והרבה דברים יש ללמוד מדבריו שם וכן עיין בשו"ת רב פעלים ח"ג סימן ל"ט. אבל עיין בחכמת שלמה אור"ח סימן ק"ח דפסק באומר בהודאה על הנסים דצריך לחזור. ומה"ט שמעתי מידידי ר' אליהו קאפאל שליט"א שכתב לי בשם הגר"מ פיינשטיין שליט"א שביעלה ויבא בשכח והתחיל מודים ולא ידע שצריך לחזור לרצה ואמר יעלה ויבא במקומו וגמר תפלתו

דצריך לחזור ור' אליהו הוסיף דל"ק ממ"ש בשער הציון סימן תרפ"ב דהתם מיירי בעל הנסים דאפילו לא אמר כלל אין חוזר משא"כ ביע"ו דבשכח חוזר ולפי"ו בליל ר"ח אם אמר יע"ו אחר מודים אינו חוזר וכן במה שכתבתי דיש לנו הכרעת המ"ב נגד החיד"א לא כן דהמ"ב רק כתב דלא הוי הפסקה אבל לא כתב דיצא בזה חובת אמירת על הנסים ודו"ק בלשונו שכתב והשלים תפלתו דבלא"ה צריך לחזור ולומר על הנסים בהודאה כדברי החיד"א ושוב שאלתי מפי מו"ר הרה"ג ר"מ פיינשטיין שליט"א ואמר לי אם אמר יעלה ויבא במקום מודים אז חוזר לרא שדהוי הפסק.

יא

באחד שטעה ובמנחה שלפני חנוכה כבר אמר על הנסים ושאל אם צריך לחזור. והנה כמבואר בסימן ק"ח סי"ב בטועה ומזכיר שאר ימים בתפלה שלא בזמנה הוי הפסקה. וא"כ לפי"ו אין לו לחזור. וכמ"ש במ"ב סקל"ח באופן דהזכיר יעלה ויבא וכו' עיי"ש. ולהשיטות שכתב שיש חילוק אם מזכיר דבר שקר וכאן לפני חנוכה הלא עדיין לא קרה הנס ולכאורה עליו לחזור. אבל ראיתי להגהות שעל המאירי תענית בדף ג' שכתב דאין חוזר כיון דאז נצחו המלחמה והיו תשועות גדולות ונס השמן אינו מוזכר בעל הנסים א"כ לא אמר שקר כלל וגם הטרו"ז יודה בזה ובפרט במדינות אלו שאתכא דמזן ז"ל סמכין ודאי אין לחזור עכ"ל. והנה מ"ש דבמדינות שסומכין על המחבר זה פשוט כי הלא כל השאלה היא לאלו שהולכין בתר הרמ"א. ומה שטען דאז ג"כ קרה הנס ק"ק א"כ מדוע לא קבעו שיאמרו או (ובכלל יש להבין מדוע נס השמן לא הובא כלל בנוסח של על הנסים ויש להאריך בזה ואין מקומו כאן. וכן עיין מ"ש בזה בשו"ת אמרי נועם חלק שני סימן כ"ט). וידידי הרה"ג ר' חיים דוד רגנשברג זצ"ל כתב לי בזה וז"ל, באמר על הנסים ערב חנוכה בתפלת המנחה לכאורה הרי הדין מבואר באור"ח סימן ק"ח הטועה ומזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסק ובב"י מביא בשם ארחות חיים שהרב ר' יונה יליף מהא דאמרינן אם הבדיל בשתייהן יצא. אלא שהט"ז שם ורבותינו וביחוד הגר"א ז"ל חולקים על פרט זה. והט"ז ביאר דזה אינו שוה להבדלה משני טעמים (א) הרי הבדלה היא זמנה עכשו אלא שאם הזכיר בראשונה יצא כבר וא"צ להזכיר בשניה. (ב) כל הדברים הנזכרים בתפלת אתה חוננתנו אינם דוקא דברים ששייכים רק לאותה שעה כי בכל זמן אפשר להודות להשי"ת על ההבדלות הנזכרות בה. ולפי"ו בנוגע לעל הנסים א"א לדמות להבדלה מצד אותן חטעמים של

הנצחון שאינו שייך להדלקת חנוכה וא"כ במתפלל מעריב לפני שמדליק נר חנוכה אומר על הנסים.

יב

במוצאי פורים אחד טעה ובמעריב הזכיר על הנסים
האם עליו לחזור. והנה באור"ח סימן ק"ח סי"ב בטעה והזכיר מאורע שאר ימים בתפלה שלא בזמנה לא הוי הפסק. וכתב המ"ב בסק"א דרוב האחרונים חולקים על פסק זה וכו' וכתב שיש חילוק אם הזכיר מעין המאורע שהוא דבר שקר כמו שכתבנו דאין היום זמן כתיבה אבל בהזכיר זכרנו בלי כתבנו לא עיי"ש בדבריו. וא"כ לפי"ז נראה בהזכיר על הנסים במוצאי פורים א"כ מזכיר על הנסים במוצאי פורים א"כ מזכיר נס שהקב"ה עשה. אלא החסרון דאמר בזמן הזה וזה כעין שקר. או יתכן דלא כי בזמן הזה הלא אירע הנס בשושן וא"כ יתכן דלא יהיה הפסק וא"כ לא יצטרך לחזור. אבל אם באמצע השנה יאמר על הנסים או הלא לא היה נס וא"כ אז יהיה הדין כמו שכתבנו ויצטרך לחזור. ובפרט לפי מ"ש המג"א בסימן תרצ"ג סק"א דאמר ביום ט"ו על הנסים דאין מחזירין אותו וכתב כמ"ש סימן ק"ח דלא כב"ה. והוא בסימן ק"ח שכתבנו לעיל מבואר דבהזכיר מאורע שאר ימים בתפלה לא הוי הפסקה. ועיין בט"ז בסק"ג ובמ"ב סק"ז דהדין הוא רק בימים אלו ולא בשאר השנה ולפי מה שנשאלתי היה במוצאי פורים וא"כ בודאי אין צריך לחזור. ועיין כ"כ בשו"ת יוסף אומץ סימן ח'. כן באחד שביום שני במוסף של סוכות הזכיר את היום הראשון כתב בשואל ומשיב מהדורא ד' ח"ב סימן ק"ח דחזר כי זה מעין המאורע שלא בזמנה. ועיין בחיי אדם כלל כ"ח סט"ז. וכן בהזכיר ביום טוב ב' דחג הסוכות במוסף וביום השני. כתב בשו"ת בצל החכמה ח"ב סימן ס"ח דחזר. והנה נשאלתי במי שלא צם ביום בתמוז ואמר עננו בשומע תפלה עשרה האם הוי הפסק וצריך לחזור. ונ"ל דמבואר במ"ב בסימן ק"ח סק"ה דבהזכיר שלא מעין המאורע בתפלה אם זה שייך לאותו יום דאין חזר וא"כ באמר ביום צום תעניתנו מה לי דהוא לא צם אבל יום זה הוא יום צום והר"ל מעין המאורע ואין צריך לחזור. והר"ל כהזכיר על הנסים בט"ז דאין צריך לחזור וידידי הרב אזכאנד שליט"א כתב לי בזה במ"ש לדמות לעל הנסים לענ"ד אין ראיה משם דהתם טעם צריך למה באמת שלא לומר על הנסים בשושן פורים הרי מאחר שנעשה שם הנס ב' ימים וא"כ בכל העולם יאמרו עה"נ בט"ז וכו' (והאריך כאן בזה). וסיים ויש להצדיק פסקו דהנה כתב הדרכי משה בסתקס"ה להסביר דעת הרשב"א דסובר אפילו יחיד המתענה אומר עננו כי תולה בזכות

הט"ו. ואיתא במ"ב סק"ח שם שהביא מדה"ח שאם אמר יע"ו עד ביום ר"ח הזה ביום שאינו ר"ח יהיה כמוסיף בתפלתו ולא כשח בתפלה. ובביאור הלכה סימן ק"ד כתב שאפילו שח בתפלה וגמר הברכה אינו חוזר לראש שבדיעבד סמכינו על הרשב"א דבכל ענינים אלו אין לו לחזור לראש. ולפי"ז תהיה השאלה אם לא גמר עדיין הברכה מה דינו ומה שכתב בהגהות למאירי תענית שבתפלת המנחה בערב חנוכה אפשר כבר לומר בימים ההם בזמן הזה כי כבר היה הנצחון קשה להגביל את הזמן ולומר שבשעת מנחה כבר היה הנצחון ובשחרית עדיין לא בכ"ד בכסלו כבר היה הנצחון ובכ"ג עדיין לא. כל הנצחונות במלחמה הם דברים ממושכים לא בשעה אחת הם נעשים ולא ביום אחד המה נגחלים ומטעם זה אין לזוז מקביעת חז"ל. ולמעשה לענ"ד טוב שיתפלל תפלת נדבה (ומה שלא הזכירו הנס של הגרות בברכת הודאה לענ"ד כל הברכות שמצינו לברך על הנסים המה כולם על נסים של הצלחה ולא נסים של מצוה ולכן לא הכניסו את זה בברכת הודאה) עכ"ל. וידידי הרה"ג ר' יצחק ברנשטיין שליט"א כתב לי בזה וז"ל, באחד שטעה ובמנחה שלפני חנוכה אמר על הנסים נלפע"ד כמ"ש בהגהות למאירי תענית ג' דאין חוזר ומטעמיה דאז כבר היו הנצחונות והגבורות ולפיכך לא אמר שקר. וכמו שהמ"ב בסימן ק"ח סק"ח מבאר בשם האחרונים דבמקום שלא אמר שקר אינו חוזר וזה מה שמע"כ מקשה א"כ מדוע לא קבעו חכמים שיאמרו על הנסים כבר במנחה ל"ק כלל דחז"ל תקנו כעין חג דאורייתא שמתחיל מהערב וכל דתקנו כעין דאורייתא תקנו עכ"ל. ואאמ"ר הרה"ג שליט"א כתב לי בזה וז"ל, באחד שטעה במנחה שלפני חנוכה ואמר על הנסים הנה עיינתי מה שהבאת מהמ"ב בסימן ק"ח סק"ח ושם הביא בסוף מהחיי"א דאם בשוגג הפסיק בשיחה או הזכיר דבר שלא בזמנו אפילו הוא דבר שקר בדיעבד אין צריך לחזור וככה למדתי תמיד ואעידה לי עד גאמן הרב בנימין זילבר שליט"א בספרו על החיי"א בית ברוך כלל כ"ה אות י"ג שכתב כן להדיא עיי"ש עכ"ל. וא"כ מכ"ז נראה לי דאין צריך לחזור אם הזכיר על הנסים במנחה שלפני חנוכה. וכן שאלתי את פי מורי ורבי הרב הגאון ר' משה פיינשטיין שליט"א ואמר לי אם אמר בטעות על הנסים במנחה שלפני חנוכה מסתבר דאין חוזר כי אז כבר קרה הנס (וכן יש אנשים שמדליקים בערך באותו זמן) עכ"ל. והנה בהתפלל מעריב לפני שהדליק נר חנוכה אומר כבר על הנסים כמו שבהתפלל מעריב לפני קריאת המגילה דאומר על הנסים וכמבואר בב"י סימן תרצ"ג ועיין בחוברת תורה מציון כסלו תשכ"ט עמוד מ"ב מה שהרב עובדיה יוסף שליט"א כתב בזה וז"ל, כי על הנסים נתקן על נס

תענית שיתענו ולטעם זה אף בלא צם יש לתפלתו חלות
 לנשיבא יום שיתענה אף הוא וא"כ יש לסמוך על זה
 שלא יחזור עכ"ל. וכ"כ באמר בעשרת ימי תשובה חתמנו
 במקום כתבנו נראה דאין חזור. וכשאומר כתבנו בנעילה
 במקום חתמנו איך הדין. וראיתי בארחות חיים סימן
 תרכ"ג דכתב דיצא. וידידי הרב אובאנד שליט"א כתב
 לי בזה בדבר מי שאומר חתמנו בעשי"ת נראה שאין חזור
 שאין בזה שקר כיון דצדיקים גמורים נחתמים לאלתר
 א"כ בזמן חתימה נמי הוי ואי משנה ממטבע שטבעו
 חכמים הלא אין אמירה זו לעכובא ואי לא אמר נמי אינו
 חוזר ה"ה דמשנה בדבר שאינו שקר. וידידי הרה"ג ר'
 מגשה קליין שליט"א כתב לי בזה וז"ל, יפה כיון בזה
 דאפילו לא הזכיר כלום אינו חוזר ואדרבה דעת הבה"ג
 שלא לאומרו שאין זה מתקן אנשכה"ג והוי הפסק באמצע
 התפלה ואף דאנן אומרים מ"מ אם לא אמר ודאי דאינו
 מעכב. איברא דאי משום הא ליכא ראייה מוכרחת ד"ל
 אם הזכיר מה שינו צריך הוה הפסק באמצע התפלה
 כמבואר באור"ח סימן ק"ח לענין מי שהזכיר יעלה ויבא
 ביום שאינו ר"ח דהוי הפסק והכ"ג כיון דאינו יוצא בזה
 הוי ספק לכאורה. ובהא היה נלפענ"ד ליישב הספר
 חסידים סימן תשע"א ע"ב שכתב באחד שחטף תפלה
 שכתוב בה זכרנו ברה"ה והתפלל וכתב הס"ח וז"ל דלא
 יצא בתפלה ראשונה ויחזור ויתפלל שנית. והחיד"א השיג
 עליו. ועוד מהמגיהים. אמנם להנ"ל י"ל דדעת הס"ח
 מאחר דהתפלל בסידור הגזול ולא יצא ידי התפלה במה
 שאמר מתוך הספר והיינו זכרנו א"כ הו"ל הפסק באמצע
 התפלה דחזור ומתפלל והבן. אלא דמ"מ שהדין דין אמת
 שאין צריך לחזור לא מבעיא האומר חתמנו במקום כתבנו
 ודאי דאין זה הפסק אלא מעין התפלה דיצא דדלמא
 בכלל צדיקים הוא שכבר כתבוהו לחיים ואינו צריך
 רק החתימה ועוד דהחתימה נמי ע"כ צריך להיות כתיבה
 טובה ומעין התפלה הוא דהמבקש חתימה טובה גם
 כתיבה בכלל וכ"ש הוא מהחתימה דא"א הא בלא הא
 ואפילו אמר כתבנו בנעילה מ"מ ג"ז מעין התפלה הוא
 דהקב"ה ודאי כותב גם בזמן הזה מי ששב לטובה וכותב
 וחותם מיד ואדרבה אם ח"ו נכתב להיפוך אכתי בשעת
 נעילה מבקש שיכתוב אותו לטובה ומיד יחתמנו לטובה
 אמן. ולכן פשוט דבכל אופן יצא וכמו שכתב כ"ת עכ"ל.
 כן איך הדין אם בימות השנה הזכיר בשמונה עשרה
 נחם. ולכאורה ג"כ בכל השנה אפשר לבקש בקשה על
 בית המקדש וא"כ לא יצטרך לחזור. ועיין בפעולת שכיר
 שעל מעשה רב בסימן ל' שכתב וז"ל ונראה שאם בא
 להזכיר בכל השני בתפלה וברהמ"ז נוסח נחם רשאי שאינו
 אלא תוספת תפלה בברכת ירושלים וכו' ובירושלמי קרי
 לנוסח נחם מעין המאורע לענין תפלה. ואפשר מפני שאין

לנו לקרוא א"ע אבלי ציון וירושלים אלא ביום ט"ב שכל
 מצות הנהגות באבל נהגות בט"ב ה"ה לענין ברהמ"ז
 מקרי הזכרה שאין להזכיר ביום שאין בו קרבן מוסף
 וכו' עכ"ל. ואאמ"ר הרה"ג שליט"א כתב לי בזה וז"ל.
 בהזכיר נחם בכל השנה צודק הפעולת שכיר דאם בא
 דגם לדעת הרמ"א אין להזכיר בשאר ימות השנה ואם
 הזכיר נ"ל דכיון דסיים בבונה ירושלים יצא דהרי כן
 הסיום מנחם ציון ובונה ירושלים עכ"ל. וכן כתב לי
 מו"ר הרב הגאון ר' משה פיינשטיין שליט"א וז"ל, ובדבר
 אחד שהזכיר נחם אחר ט"ב שהורית דאין צריך לחזור
 מחמת ששייך לומר זה בכל השנה כל זמן שלא נבנה
 ביהמ"ק שלכן אף שלא תיקנו לומר זה אינו כמזכיר שקר
 בתפלתו. הנה במג"א סימן תצ"ג סק"ג איתא בשם הכונות
 שגדול אחד היה רגיל לומר נחם בכל יום ואמר גם בל"ג
 בעומר ונענש ובעט"ז הובא שם הגאון ר"א הלוי וא"ל
 האר"י וז"ל משם רשב"י שנענש משום שאמר נחם ביום
 הלולא דרשב"י עיי"ש. ובח"י סק"ה איתא שהיה אומר
 בכל ימי הספירה. ופשוט שלא פליגי בדינא אם יכולים
 לומר בכל ימות השנה או רק בימי הספירה מצד מיתת
 תלמידי דר"ע וגזרת התנ"י שהיו אז דמסתבר דאף שלא
 תקנו שיאמרו גם בימי הספירה ומ"מ יכול לומר משום
 שיש לנו צורך בניחומי השי"ת כ"כ הא אנו צריכין מצד
 שעדיין אנחנו שרוין בגלות וביהמ"ק חרב בעוה"ר וג"כ
 שייך לומר נחם שלכן אף להתחיי יכול לומר גם בכל יום
 נחם לבד מהימים שאין אומרים תחנון כדחזינן שהקפיד
 רשב"י על שאמר ביום שמחתו וכ"ש שאין לומר בימים
 שלכו"ע אין אומרים תחנון ועיין במג"א סימן קל"א
 ס"ק י"ז שהביא מעובדא זה שנענש הגדול שאמר נחם
 בל"ג בעומר שהוא יו"ט שאין לומר בו תחנון הרי מפורש
 שבימים שאין אומרים תחנון אין אומרים נחם. אבל אף
 שאמרו אותו הגדול אין לומר זה לכתחילה מאחר שלא
 תיקנו חכמים לומר זה ואין לשנות מהמנהג אף דלא
 מיחזי כיוהרא בדבר שאומר בלחש. אבל עכ"פ בדיעבד
 כשאומר אין להחשיבו כמשנה ממטבע שטבעו חכמים ואין
 לו לחזור כמו שהורית ואף דיש מקום לומר דאף דחזינן
 דאפשר לומר נחם גם בכל השנה הוא דוקא כשיודע שאין
 היום ט"ב דאומרו משום שרוצה להתפלל תפלה זו על
 הנחמה גם ביום זה מאחר שאנו צריכים לנחמה. אבל
 באחד שאמר נחם מחמת שטעה שהיום ט"ב שלפי כוונתו
 הרי הוא כאומר שקר שלכן לא יחזור לא מסתבר להחזירו
 בשביל כונה מאחר דהדברים עצמם שאמר הם ראויין
 לומר אז כדאמר אותו הגדול ואף בל"ג בעומר ובכל יום
 שאין אומרים בהם תחנון שאסור לומר בהם נחם מ"מ
 מסתבר שאין להחזירו כיון שעכ"פ שייך תפלת נחם גם
 באלו הימים עכ"ל. ונדפס באגרות משה ח"ג אור"ח

כן בטעה בחול המועד סוכות בתפלת מוסף והקרבנות שאומרים בחוה"מ פסח כתב בשו"ת חסד יהושע מהדורא ד' סימן כ"ג וז"ל, היכא דהקלקול הוא מטעם הפסק בתפלה בודאי דגרע אמירה שלא כהוגן מהיכא ולא אמר כלל וצריך לחזור ולהתפלל. כן בטעה ואמר בספר חיים ברכה ושלום במקום וכתוב לחיים טוב האם בזמן שמגיע לשים שלום בשלומך יאמר שוב עיין בשו"ת רב פעלים ח"ג סימן ל"ט ודעתו דיאמר ודו"ק. ושאלתי את פי מו"ר הרה"ג ר' משה פיינשטיין שליט"א באמר על הנסים במוצאי פורים ואמר דאז ג"כ קרה הנס ואין צריך לחזור.

יג

בסימן תרצ"ה ס"ג מובא אומר על הנסים בברכת המזון בברכת הארץ ואם התחיל סעודתו ביום ונמשכה עד הלילה אומר על הנסים דבחר תחילת סעודה אזלינן ויש מי שאומר שאין לאומרו וכתב הרמ"א ונוהגין כסברא ראשונה. ובשכח כתב המג"א בסקי"א דאין מחזירין אותו. ורק בסעודה הראשונה בפורים מחזירין אותו אבל לא בסעודה שניה. ובסימן קפ"ח ס"י מובא היה אוכל ויצא שבת מזכיר של שבת בברהמ"ז אזלינן בתר התחלת הסעודה וה"ה לר"ח וחנוכה ופורים. וצע"ק מדוע כאן לא הובא ב' דיעות במחבר ועיי"ש בט"ז סק"ז. ועיין בשו"ת קול גדול סימן ד' למהר"ם בן חביב שדן בבני כרכין המוקפין חומה שנמשכה סעודתן עד ליל י"ז אם י"ל על הנסים בברהמ"ז. ונראה לפי היסוד שכתבנו שבמציאות אם ביום זה נעשה נס יכולים לומר על הנסים כי במציאות קרה הנס. ועיין בספר ניר לדוד על הרמב"ם הלכות מגילה פ"ב הלי"ד דכתב דבשבת איך שהתחיל הסעודה חל עליו כבר ברהמ"ז ורצה כי מחויב לאכול סעודתו ולכן בשכח חזר ומברך אבל בפורים הרי אין חיוב לאכול א"כ בשכח ולא אמר על הנסים אין חזר וא"כ ל"ש דבהתחלת הסעודה חל החיוב אך באמת מוכח דג"כ בשבת יש חיוב בין מחמת התחלת הסעודה ובין מחמת סוף הסעודה ועכ"פ חילוק יש בין אמירת על הנסים לרצה בשבת עיי"ש בדבריו. ובכף החיים בסימן קפ"ח אות מ"ג כתב דראוי לנהוג כיש מי שאומר משום דיש לחוש להפסק בברכה אלא יש לאומרו בתוך הרחמן. אבל כפי מה שכתב הרמ"א ונוהגין כסברא ראשונה משמע דיש לאומרו. והוא כיון דהתחלת הסעודה היתה ביום ומברך בלילה יש לו לומר על הנסים בלילה. ועיין מ"ב סימן קפ"ח סקל"ד וכתב שם והוא שלא התפלל מעריב. ואיך הדין בהתחיל בשבת לאכול וגמר במוצאי שבת דמזכיר רצה האם זה כשהתחיל לפני השקיעה או אפילו כשהתחיל אחרי השקיעה ומסתבר דמכיון דיכול או להתחיל לאכול א"כ הו"ל כשבת ומתחיל רצה (ועיקר מה שהשיב לי בשרית

סימן פ"ד. כן בהא דלא אמר מוריד הגשם דכל זמן שלא הזכיר ברכה שלאחריה דאומר שם כתב בספר תהלה לדוד מהדורא תנינא וז"ל, האם יסיים מחיה המתים ויאמר מורה"ג או יסיים למדני חוקיך ואח"כ יאמר מורה"ג בא"י מחיה המתים ועיין צ"ה כ"ט ד"ה טעה ושע"ת תכ"ב סק"ד ע"כ. אבל עיין במ"ב שם סק"ל שכתב דיסיים מחיה המתים ויאמר תיכף משיב הרוח ובסקל"ב עיין מ"ש ונ"ל למעשה אם נזכר אחר שגמר השם לא יאמר מחיה המתים אלא יסיים למדני חוקיך וכו' עיי"ש. כן באחד שטעה והתחיל מעריב באהבת עולם ונזכר אחרי שאמר אוהב עמו ישראל נראה דיכול אז לומר המעריב ואח"כ ק"ש. וביותר מזה ראיתי בשו"ת אגרות משה אור"ח סימן פ"ט שכתב דג"כ אחרי התפלה אם שכח ונזכר אז יכול לומר המעריב ערבים עיי"ש בתשובתו וכמ"ש בנידון דידן והביא שם פסק מאביו הגאון זצ"ל באחד שלא אמר השכיבנו ונזכר לאחר שמו"ע שצריך אז לומר השכיבנו. ונסתפקתי איך הדין בהחסיר ואמונה וכו' אם צריך לאומרו אחרי שמו"ע ומסתברא דכן. וכן בפסקי דומרה החליף וטעה ואמר המאוחר קודם עיין באגרות משה אור"ח ח"ב סימן ט"ז דכתב הסדר בכל המזמורים ובכדומה אם צריך לאומרם על הסדר דוקא עיין בדבריו. ואאמור"ה הרה"ג שליט"א כתב לי בזה וז"ל בענין מי שהתחיל מעריב באהבת עולם הנה בסימן ס' ס"ג סדר הברכות אינו מעכב שאם הקדים שניה לראשונה יצא ובמ"ב סק"ה דה"ה אם אמר ברכת אמת ויציב קודם ק"ש או שאלו הברכות (ז"א הראשונה) אמר אחר ק"ש או אפילו אחרי התפלה יצא. ומ"מ צ"ע אם לומר ברכת המעריב ערבים אחר אהבת עולם או יותר עדיף לומר אחר התפלה כי בסימן ג"ט ס"ד כתב המחבר ולא יענה אמן אחר סיום הבוחר בעמו ישראל באהבה משום דהוי הפסק ובמ"ב סקכ"ה הסכים לזה להרמ"א דאם סיים הבוחר קודם הש"ץ יש לענות אמן אחר הש"ץ אך לכתחילה יותר טוב שיסיים שוה בשוה עם הש"ץ ולא יצטרך לענות אמן אחריו ע"כ. אי"כ י"ל דלא כדאי להפסיק בברכת המעריב בין אהבת עולם לק"ש אלא יאמר ברכת המעריב אחר התפלה. כן חשבתו איך הדין במנחה דתענית אסתר אם שכח להתפלל מנחה וכעת דצריך להתפלל מעריב ב' האם צריך להזכיר עננו בתפלת מעריב בהשלמה. וחשבתי דלא מטעם דכעת זה לא עת תענית וע"ז טען ידידי ר' אליהו קאפאל שליט"א אם הוא לא התפלל מנחה ועדיין צם א"כ זה עת תענית ושיזכיר. אלא מטעם אחר הוא טען דאין מזכיר עננו כי הו"ל סתירה כי בע"כ צ"ל על הנסים א"כ שוב א"א לומר עננו וא"כ היות שמעיקר הדין צ"ל על הנסים א"כ א"א שוב לומר עננו. וחפשתי ומצאתי בשו"ת ישכיל עבדי ה"ה אור"ח סימן י"ט שג"כ דעתו דלא יאמר עננו כעת.

ישכיל עבדי ח"ו אור"ח סימן כ"ז אות ב') וא"כ מדוע מי שמתפלל אחרי השקיעה מעריב אין אומר של שבת ור"ח או ר"ח או יו"ט אבל לגבי אכילה כשהתחיל לאכול הו"ל כיום השבת עדיין דאל"כ היה לנו לאסור להתחיל. ועיין מ"ב סימן קפ"ח סקל"ב בשם האחרונים. ומ"ב סימן רצ"ט סק"א כתב ומ"מ ג"ל דלענין אכילת סעודה שלישית אי לא אכל מקודם בודאי צריך לאכול אפילו אחר השקיעה וכו' וא"כ בודאי דמזכיר ג"כ בברהמ"ז רצה ופשוט הוא. ואיך הדין בהתחיל לאכול בשבת ונמשכה סעודתו עד הלילה ועשה הבדלה האם הו"ל תרתי דסתרי ומסתברא דכן דסוף סוף עשה הבדלה והו"ל חול. ומ"מ יש לעיין במחשיך על התחום דאומר המבדיל ומסתברא דאין אין אוכל ואין בכלל שאלה. ובמג"א סו"ס רס"ג נסתפק בהבדיל אם אומר רצה. ואיך הדין אם מותר להתחיל לאכול סעודת פורים אחרי השקיעה ויתכן דיש לדמותו לסעודת שבת דמותר להתחיל אחרי השקיעה וכמו בשבת דיכול לומר רצה כך יוכל לומר על הנסים בהתחיל לאכול אחרי השקיעה או דיש לחלק כי הו"ל אחרי פורים ורק בשבת אחרי השקיעה עדיין הו"ל כקדושת שבת ואומר רצה משא"כ בפורים. ועיין מ"ש בנועם חלק י"ב עמוד רפ"ח בענין זה הרב חיים דרוק שליט"א בענין לאכול אחרי השקיעה. אבל בהתפלל מעריב במוצאי פורים ונמשכה סעודתו עד אחרי מעריב עיין בסימן קפ"ח במחצית השקל מה שכתב בזה ובשערי תשובה סימן תרצ"ד סק"ו הביא מהיעב"ץ דמזכיר זה באמת חידוש דין וכפי שהבאנו מהמ"ב משמע דאין מזכיר או על הנסים ועיין בארחות חיים בסק"ה הגהת מהרש"ם שכתב וצ"ל דס"ל דגם יום ט"ו שייך קצת באמירת עה"נ. אבל כפי שכתבנו וכפי ההלכה ביום ט"ו אין אומרים וא"כ אין לומר אחר תפלת מעריב. ובהתחיל בשבת והתפלל מעריב ומברך מסתבר דאין מזכיר רצה דכבר התחיל חול והו"ל תרתי דסתרי. ובשבת למוצאי פורים או חנוכה עי' במ"ב סימן קפ"ח סקל"ג דאין מזכיר של חנוכה ופורים בסעודתו רק מזכיר רצה. ולענין סעודת נשואין בסעודה שלישית שהיה יום ז' בסעודת ימי המשתה עיין בארחות חיים סימן קפ"ח סק"ב ודברי המ"ב הנ"ל מקורו מהמג"א בסק"ה. וא"כ בפורים וחנוכה שחלים במוצאי שבת העצה הכי טובה לאכול סעודה שלישית לפני השקיעה. ואם יאמר על הנסים א"כ זה סימן לפורים ואח"כ אומר רצה א"כ סובר ואומר שעדיין שבת. אבל ברצה ואח"כ של ר"ח יש דיעות דאפשר ומדוע כי אומר עד כה רצה והיה שבת ועכשיו ר"ח ומתחיל חול. ובמג"א סימן קפ"ח סק"ה כתב שזה רשות והעיר דודי הרה"ג ר' נטע צבי שליט"א הא בשבת כ"ד מבואר דיש להזכיר ולא שזה

רק רשות. ועיין שו"ת הרמ"א סימן קל"ב שכתב שבמקום שנוהגין שאין אומרים על הנסים בנמשכה הסעודה עד מוצאי פורים היות דלא חשיבי סעודתיהו כ"כ להיות נקרא קביעות לילך בתר תחילת הסעודה וק"ק דזה רק שייך בחנוכה אבל סעודת פורים הו"ל מצוה דו"ק. וידידי הרה"ג ר' אשר פוכינגר שליט"א כתב לי בזה ח"ל. נראה דאם יש חיוב להזכיר גם רצה וגם יעלה ויבוא משום יום ראשון שאחר השבת אפילו מספק לא חיישינן לתרתי דסתרי. אבל בהזכרת חנוכה ופורים שהיא רשות כן חיישינן דהיינו מג' דשבת כ"ד ורש"י שם אינו מזכיר מוכח דאין חיוב להזכיר על הנסים שלא כדברי דודך ג"י. סעודת פורים לא נקראת קבע כי אין חיוב לאכול לחם וא"כ הקביעות לא משום פורים ומפורש כן בשערי תשובה סימן תרצ"ה עכ"ל. ובענין חיוב אכילה בפורים וחנוכה ואיסור תענית עיין מה שכתב בזה בספר משנת חיים סימן ל"ט לידידי הרב הגאון ר' חיים מאיר יחיאל שטינברג שליט"א בני ברק תשכ"ט. ועיין בפתחי עולם ומטעמי השולחן סימן תי"ט שכתב ונ"ל דאם חל חנוכה במוצאי שבת והתחיל לאכול בשבת ומשכה סעודתו עד הלילה מזכיר של שבת ולא של חנוכה אפילו אכל גם בלילה פת כיון שאינו אלא רשות להזכיר של חנוכה בב"ה. ועיין שו"ת באר משה ח"א סימן ה'.

יד

הב"י בסימן תרצ"ג הביא לדברי האורחות חיים שכתב דאסור לקרות בתורה ולומר על הנסים בט"ו אדר והקשה עליו איזה איסור יש באמירת על הנסים. ולכא"י מדוע מקשה רק על אמירת על הנסים ולא מקשה ג"כ על קריאת התורה. ובדרכי משה כתב ואיני מבינו דמאחר דא"צ לאומרו אם אמרו הוי הפסק בתפלה ובברכת המזון ואין לך איסור גדול מזה. ואולי יש להסביר קושית הב"י עפ"י היסוד שבמוסיף תפלה בשמו"ע הוי הפסק אם זה שקר ולא מעין המאורע. ופה היות שאירע נס בט"ו א"כ אין זה שקר כי אמר שביום זה אירע נס ומשור"כ יכול לומר ואין בזה איסור. ועפ"י"ז כבר כתבנו במי שטעה בשושן פורים ואמר על הנסים דאין צריך לחזור. וידידי הרה"ג ר' חיים ראזין זצ"ל כתב לי בזה ח"ל. על דברי הב"י דעל קריאת התורה ג"ל כיון דלא בעי קריאת התורה בשושן פורים א"כ הברכות לפני ולחריה הוי לבטלה אבל על הנסים ק"ל וקושית הד"מ חזקה וכונת הב"י למה לא תקנו חז"ל לכתחילה לומר על הנסים בשושן פורים ובמילא לא יהא הפסק עכ"ל. ובספר שלמי שמאל סימן ל' כתב על דברי הרב ראזין זצ"ל הגאון מראגצוב וז"ל, לענ"ד נראה שזה מ"ש הא"ה שיש איסור בדבר הוא

משום בל תוסיף שיש גם באיסור דרבנן משום שאם נעשו בו נסים אז היה מותר אבל אם לא אז יש בזה איסור בל תוסיף ועדיין צ"ע אם דין בל תוסיף שייך בתפלה שהרי פסקינן כר' יוחנן ולואי ויתפלל אדם כל היום ואפשר דהכא שאני עכ"ל. אבל לדעתי הא דמתפלל כל היום זה באין מוסיף תפלה השייכת ליום אחרת אבל כשמוסיף תפלה של יום אחר והוכרה של יום אחר א"כ מראה שרוצה ביום זה לימור על הנסים והיום זה לא שייך א"כ כן שייך בל תוסיף. ועיין תוס' ברכות כ"ט ד"ה מפני ומשמע דלא אומרים כל פעם ולואי וכו'. וכשכהן אחרי אמירת שלום בכהנים אם מוסיף ואומר ברוכים תהיו כשידי עדיין על הדוכן מסתבר דהו"ל מוסיף אבל כשיורד ואומרים לו יישר כח ועונה ברוכים תהיו מסתבר דבזה אין עובר וכן עיין מ"ש בזה בספר הר צבי אור"ח סימן ס"ב ודעתו דיש למנוע הדבר. ועיין עוד שדי חמד מערכת פורים סימן י"ג.

טו

בסימן קפ"ז ס"ד כתב הרמ"א אם לא אמר על הנסים בברהמ"ז יאמרו בתוך שאר הרחמן ויאמר הרחמן יעשה לנו נסים כמו שעשית לאבותינו בימים ההם. ועיין בבכור שור למסכת שבת דהקשה הא אין להתפלל שיעשה לנו נס כמבואר בברכות ס'. ועיין בשו"ת בית זבול ח"ג סימן ג' דכתב דיש לנו הבטחה ורדפו מכם חמשה וכו' ומותר ומצוה להתפלל עליהם. ומה שאנו מברכים על נר חנוכה לפרסומי ניסא הכוונה בזה שע"י הנס הזה נתפרסם שגם הנצחון במלחמה היה ע"י נס עכ"ל. ועיין כ"כ בשו"ת טוב טעם ודעת מהדורא ג' סימן קצ"ח שכתב וז"ל ובזה ישבתי קושית התבו"ש על האחרונים במסכת שבת על מ"ש די"ל הרחמן הוא יעשה לנו נסים בימי חנוכה ותמה התבו"ש דהרי אין להתפלל על הנס ולפי הנ"ל אתי שפיר דמה דהוי נגד הטבע אין להתפלל על הנס אבל בהרחמן הוא יעשה לנו נסים דהוי כעין נס חנוכה להצילנו מיד אויבינו זה אדרבה וכו' עיי"ש בדבריו. ועיין בחידושי רע"א באור"ח סימן ר"ל שהביא מספר חסידים דאסור להתפלל שיעשה ד' נס בשינוי עולם שיוציא עולם פירותיו קודם זמנו. ועיין בספר אורח נאמן סימן קנ"ז אות צ"ה דדוקא לבני אדם זה אסור אבל מלאך מצינו שבקש מהקב"ה לעשות לו נס בשינוי עולם כמובא בפסחים קי"ח. ועיין עוד בדבריו סימן קפ"ז אות כ"ב דכתב דאפשר לבקש על הנס בחנוכה ופורים עפ"מ"ש הראשונים דבניסן נגאלו ובניסן עתידין להגאל דכיון דנעשו נסים בחודש זה קל הוא שיוכפל הנסים בחודש הזה וכן בחנוכה ופורים יש באלו

הימים בטבע להעשות נסים ולפי"ז אומרים שיעשה לנו נסים. ועיי"ש כ"כ בהגהות מבין המחבר באות ח' ועפ"י הנ"ל שניסן ופורים יש להם קשר שנעשה בהם נסים נראה לי לבאר דברי רש"י בתענית דף כ"ט משנכנס אדר מרבין בשמחה וכתב רש"י ימי נסים היו לישראל פורים ופסח. ולכאורה פסח מאן דכר שמיה. ולהנ"ל ניתא כי כמו דבניסן נגאלו כן ניצלו בפסח והיה בשניהם נס וזה הקשר. ועיין בשאלת יעב"ץ ח"ב סימן פ"ח ושו"ת חתם סופר אור"ח סימן ק"ס מ"ש בביאור דברי רש"י ועיי"ש בשפת אמת מ"ש כ"כ עוד בזה. וידידי ר' אליהו קאפאל שליט"א הראה לי כ"כ מ"ש בזה בשפת אמת על שקלים משנת תרמ"א. ועיין כ"כ בישועות יעקב בראשית פרק י"ב פסוק י"ב ובפרדס יוסף בשלח פרק ט"ז פסוק ד' דרך בנס נסתר מנכין אבל לא בנס מפורסם וכן רק בנס דיחיד ולא בנס דרבים. ועיין ילקוט הגרשוני אור"ח סימן תרפ"ב. ובמועדים וזמנים סימן קמ"ח. וידידי הרב ראזין וצ"ל כתב לי בזה בענין רש"י הנ"ל בתענית דנראה דבחודש אדר מרבין בשמחה מפני הנסים היו בימים קודם חצי החודש וכן בפסח מפני קרבן פסח שהוא בי"ד וניצלו אז ע"י מכת בכורות. ולפי"ז תרד קושית היעב"ץ דהקשה מדוע לא מנה רש"י כ"כ כסליו כי נס חנוכה היה בסוף החודש ולהכי לא שייך שיהו מרבין בשמחה בתחלת החודש על הנסים שנעשו בסוף החודש. ועוד דאין כונת רש"י על פסח כי הלא שמחים אז בחג אלא מחמת הצום שצמו אז שעיי"ז אירע הנס ולכן מרבין או בשמחה. וכן עיין בשו"ת זכר יהוסף סימן ע"ה אות י"ד מ"ש להסביר המאמר לעולם ינוס אדם מן הנס. ובזה ביארתי לשון הרמב"ם בהלכות מגילה פ"ג הל"ג שכתב בהדלקת המנורה להראות ולגלות הנס. ולכאורה מהו להראות ומהו לגלות. ונראה דהלא בחנוכה היה נס השמן ונצחון המלחמה וא"כ בהדלקה מראים נס השמן וזהו להראות וזה כששואלים או מגלים גם כן נצחון המלחמה וזהו להראות ולגלות. ועיי"ש בצפנת פענח. ובאור שמח כתב וז"ל. ולהראות ולגלות הנס וכו' פירוש דאין מדליקין ביום כמו שהיו מדליקים במנורה ביום גם כן לשיטת רבינו דהדלקה ג"כ ביום משום דשרגא בטיהרא מאי אהני ופשוט עכ"ל. וזה חידוש שלזה נתכון הרמב"ם שידליקו ביום ולא בלילה וצ"ע בדבריו. ועי' בספר שלמי שמואל סימן ס"ח דכתב דיש ב' מצות נפרדות בהדלקת הנרות. ובזה בארתי ג"כ דברי הרמב"ם בהל' מגילה בפ"ב הל"ב להראות הנס ומדוע א"כ כ"כ לא כתב לגלות הנס בפורים כמו שכתב בחנוכה וכתב רק להראות הנס ונראה כי בחנוכה היו ב' דברים נס השמן ונס המלחמה משא"כ בפורים שרק ניצלו א"כ יש שם רק להראות הנס וזה בקריאת המגילה ומש"כ כתב רק להראות ולא כתב

לגלות כי מראים הנצחון בקריאתה משא"כ בחנוכה בהדלקתה מראים נס השמן ולכן צריך לגלות נס הנצחון. והנה לשון הרמב"ם הוא ופושט כאגרת להראות הנס אבל במהרי"ל מבואר הטעם דפושט מפני דנקראת אגרת וכן כתב בחיי אדם כלל קנ"ה וכן בקשו"ע. ולכאורה הלא הטעם מפני פרסום הנס ולא מפני אגרת ונראה דהכל טעם אחד הוא והוא דיש לעשות שינוי במגילה בכדי שיעיזו יתפרסם הנס וא"כ נקראת המגילה אגרת ועי"ז שנותן לה שם אגרת צריך לקרותה כאגרת ואיך זה ע"י שפושטה וא"כ נותר לה שם אגרת כדי שיפושטה וזה כדי להראות הנס ומש"כ יש להראות הנס בפורים וזה ע"י שמשנה בקריאתה ע"י שפושט כאגרת. ומו"ר הרה"ג ר' ברוך לוין שליט"א כתב לי בזה וז"ל, אני פרשתי דברי הרמב"ם הלא בהגהות מימוניות בהלכות מגילה פ"ב הלי"ב הביא מחלוקת הראשונים דרב צמח גאון ור' פלוטוי גאון דהם סברי דהקורא את המגילה גולל וכו"ך כס"ת. אבל רב האי גאון סובר דמאן דקרי מגילה כורך ופושטה כאגרת. ונראה דפליגי הלא מגילה נקראת ספר ונראת אגרת מה הדין לענין קריאה אם קורין אותה כספר או קורין אותה כאגרת והרמב"ם פסק כרב האי גאון דנקט לענין קריאה שדינה כאגרת ולא כספר משום דכל ענין קריאת המגילה היא כדי לפרסם הנס וכמו שכתב הרמב"ם בפ"ג מהל' חנוכה הל"ו. ולא תקנו הלל בפורים שקריאת המגילה היא ההלל וכו"ך נחמן מגילה י"ד ע"א לכן כיון דעצם הקריאה היא מדין הלל והודאה על הנס לכן מסתבר דפושטה כאגרת ולא כורכה כספר בשעת הקריאה כדי לראות נס עכ"ל. וכן הוספתי לבאר מ"ש במגילת אסתר פרק ט' כ"כ ע"כ קראו לימים האלה פורים ע"ש הפור. ולכאורה הפור הלא היה עת הצרה וא"כ היה צריך להזכיר ע"ש השמחה והנצחון. ונראה דנלמד מכאן דבכל שמחה צריך להזכיר מדוע שמחים כי היה עת צרה ולזה אנו נותנים הודאה ולכן נקרא ע"ש הצרה ועי"ז שמחים כעת.

פז

נראה דכל ענין אמירת על הנסים בפורים ובחנוכה בא להראות דאף שנראה שאנחנו בירידה ח"ו אין להתיימש. אלא להיות בשמחה. דהקב"ה עשה לנו נסים. ובודאי שוב יעשה ויש לנו להיות בימים אלו בשמחה. ובספר זה השולחן ח"ב סימן תרפ"ג כתב וז"ל, כתב הסדה"י ימי חנוכה אין להתעצב בהם כי אם להראות ששון ושמחה על כל הטוב שעשה עמנו אלקינו בימים האלו ע"כ. (ובודאי דה"ה בפורים) ובספר אור ישראל (להגרי"ם זצ"ל) בחלק נתיבות אור איתא שהגרי"ם זצ"ל פעם אחת היה מדבר עם אנשים בימי חנוכה ובתוך

הדברים הזכירו בסיפורם דבר אחד של צער ואמר להם כי אין להזכיר בימים אלו דברי צער כיון שחזו"ל אסרו ימי חנוכה בהספד עכ"ל. ועיין במ"ב סימן ש"ז סק"ג דאסור לספר בשבת איזה דבר שמצטער בו. ועיין בבני ישכר במאמר הלל והודאה שהאריך בביאור ענינים אלו באריכות ועיין בספר עלי שור בעמוד קכ"ז שהביא מספר יערות דבש וז"ל שם בברכת הודאה יתן לד' שבח על נפלאותיו כי אין בעל הנס מכיר בנסו ובכל יום אם יקרה לאיש הישראלי נסים רבים ואין מרגיש (ויש לי להוסיף בזה דהלא כך אנחנו אומרים בשמו"ע ועל ניסך שבכל יום עמנו א"כ בכל יום יש נסים ועיין בזה) כדכתיב לעושה נפלאות גדולות לבדו הרצון כי הקב"ה מכיר בנפלאות ונסים ואין בן אדם מכיר ולולי ניסי ד' כבר ח"ו תמנו לגוע כי כל שרי מעלה ומזלות רקיע לוחמים נגדנו וביחוד יתן הודאה על החזרת נשמונו כמבואר בזהר וכו' ולכן אנו צריכים להודות ולשבח עכ"ל. וכן שמעתי ממורי ורבי הרב הגאון ר' משה פיינשטיין שליט"א דהקב"ה יש לו חשבונות בכל מה שעושה אף שאצלנו אין זה מובן מדוע ולבסוף נראה שהכל היה בחשבון וכל מה שנראה שלכאורה נראה כרע יהפך לטובה וכל תנועה של אדם בעולם הזה בא מן הקב"ה והאריך בזה וכתבתי רק בקצור. וכן עיין מ"ש מו"ר הרה"ג ר"מ פיינשטיין שליט"א בספרו על התורה והמועדים קול רם גוא יורק תש"ל בעמוד קצ"א וז"ל הקב"ה עשה נס כדי להראות שהצלת בניי באותו זמן היה בשמחה דעיקר הנס בימי החשמונאים היתה הצלת בני ישראל מיד היונים הארורים ולא נס השמן כמו שסידרו לנו חז"ל בתפלת על הנסים שהקב"ה נתן רבים ביד מעטים וטמאים ביד טהורים ורשעים ביד צדיקים ורק לבסוף מרמזין הנס של הנרות והדליקו נרות בחצרות קדשין דפעמים הקב"ה עושה נס והצלה לא בשביל הכלל אלא בזכות הצדיקים שנמצאים בתוכם כמו שהבטיח הקב"ה לאברהם אבינו שאם ימצא בסדום עשרה צדיקים ונשאתי לכל המקום בעבורם. אבל זהו הצלה בהכרה ולא בשמחה. אבל כשהנס הוא בזכות הרבים נעשית ההצלה בשמחה. ובאמת איך יש לנו כח לשמחה. ונראה וכמו שראיתי שמבואר בספר ברכת יצחק על התורה במילי דפורים דכתיב הגדיל ד' לעשות עמנו היינו שמחים כי בכבוד השעבוד ותוקף הגלות הגדיל ד' לעשות עמנו אשר הרגשנו שמחה של מצוה וזה שהיינו שמחים אז מהפלאות הבורא שהגדיל עמנו עכ"ל. וא"כ עי"ז שאנו מקיימים סעודות מצוה בכל מיני שמחות זה נותן לנו הכח לשמוח ולא להתיימש. והנה במגילה כתוב בפ"ד פסוק ט' ויצא המן ביום ההוא שמח וטוב לב ומדוע לא כתוב סתם שמח אלא ביום ההוא ואולי כי רק ביום ההוא היה שמח כי אין שמחה לגוים. ומדוע רק ביום

הוא ראיתי כ"כ מגדול אחד דהסביר משום שגהנה מסעודת מצוה של אסתר שהי' בו ניצוצי מצוה והרגיש בעצמו שמחה וא"כ דוקא ביום ההוא היה שמח ומה שכתוב שמח וטוב לב משמע דאפשר להיות שמח וג"כ בלא טוב לב ודו"ק. ועיין בספר גליא מסכת בליקוטי דרוש עמוד ד' ע"ב שכתב משנכנס אדר מרבין בשמחה היינו כשיש עת ועונה לשמח בשמחה של מצוה ראוי להרבות קצת יותר מהראוי משום שעת וזמן גרמא לשמחה באותו זמן. ועיין ביאור בענין נס חנוכה בספר רסיסי לילה בסימן ג' וסימן ג"ז. וכ"כ בימינו זכינו לנסים אשר אין צריך לפורטם. וכל מי שהוא במקום נס שאירע לו שם נס וניצל כשבא לאותו מקום צריך לתת הודאה להשם יתברך וכמו שמצינו שהקב"ה אמר ליעקב אחרי מעשה שכם קום עלה בית אל ושב שם ועשה שם מובח לאל הנראה אליך בברוך מפני עשו אחיך. וכתב הספורנו לתת הודאה על קיום ההבטחה שעשה שם כענין אמרם מברך ברוך שעשה לי נס במקום הזה וכ"כ מי שניצל צריך לתת הודאה. וניסי א"י איך א"א להודות בזה כמו ששמעתי מפי מו"ר הרה"ג ר' משה פיינשטיין שליט"א דמי שח"ו לא מודה שזו יד ד' א"כ כופר שאחר עשה ואפילו אם הנס היה בשביל יהודים ויש הרבה לומדי תורה ושומרי מצות שראויים א"כ השאר ניצלו בזכותם וא"כ היה נס. ודעת כמה גדולים מי שאינו מודה בנס לא נקרא כופר ועיין אגרת התאחדות הרבנים ט"ו באב תשל"ו עי' בזה. והאריך בזה וקצתי פה. ואין בזה ענין כלל אי הו"ל אתחלתא דגאולה או לא וכבר דנו בזה הרב מנחם כשר שליט"א בספרו התקופה הגדולה שהביא מספר קול התור. ובספר על הגאולה ועל התמורה ובקונטרס בעיות הזמן והשקפת התורה להרב שטרנבוך שליט"א. והבוחר יבחר מדבריהם. אבל לדברינו היות דאפילו אם יחידים ניצלו במקום שהם ע"י נס בודאי צריך להודות להש"ת ומה לי אם יש כאלו שלא מודים בהנס אבל אלו שמכירים ויודעים יש בכדי להודות. וזה יהיה בכל מקום בעולם שיהודי ניצל. וכמו שהרה"ג ר' יוסף אליהו הענקין זצ"ל כתב בנועם חלק י"א דישיבת א"י רק הנהגה תורנית עריבה לזה. ויש לנו להשתדל שדרך התורה ודיני התורה יקוימו במילואם. ועיין בקובץ ענינים מנחם אב תשכ"ז שהשמיע המשגיח בישיבת פונבז' הרה"ג ר' יחזקאל זצ"ל. וכמו שאמר הרה"ג רבי יוסף שלמה כהנמן זצ"ל דבשפה ובמדינה בלבד לא נבנה את בית ישראל תורה וישיבות הם הם הדם הנחל בעורקינו. ועיין ברש"י וישלח ליד ל' עכרתם אותי לשון מים עכורים אין דעתי צלולה עכשו ואגדה צלולה היתה החבית ועכרתם אותה תנחומא. ומה ביאורו ועיין בגור אריה ובמזרחי מה שכתבו. אבל נראה דעצם הדבר שעשו מעשה שלא יחשבו שיש הפקר

בעולם ואפשר לעשות בבת ובבני יעקב מה שרוצים אלא יש גם תובעים. ועיין כמו כן בספר פחד יצחק ענין ל' מה שכתב מענין שמחת פורים. ובוה פירשתי מה שאמרים בעל הנסים בימי פורים בקש להשמיד את כל היהודים ושללם לבח מה נפקא מינה אחרי שיהרג אותם מה שיעשה בכסף כי אז הלא אין להם צורך בכסף. וראיתי בכתב סופר שהביא מהחתם סופר שבכלל גזירת המן היה מי שיהרג יהודים יטול ממנו לעצמו ועי' יתאמצו להרגם עכ"ל. וא"כ השללם לבח היה בכלל הגזירה של הריגה ולפי"ז מובן מה שכתוב במגילה ט' י' ובביזה לא שלחו את ידם. וכתב רש"י שלא יתן המלך עין צרה בממון. אבל להג"ל ניתח כי ונהפוך הוא ועשו להפוך מגזרת המן שהוא גזר שיהרגו ויטלו ממנו ולכן היהודים הרגו לשם המצוה ולא בכדי שיטלו הממון ויאמרו שבשביל ממון הרגו. וכן שונאינו הורגים מחמת שנאה והיהודים נלחמים רק בכדי שיוכלו לשבת בשקט ולא מחמת שנאה אלא מטעם הבא להרגם השכם להרגו. ובאמת בפרק ח' פסוק י"א כתוב ושללם לבח וא"כ אף דניתן להם רשות לקחת השלל מ"מ לא רצו לקחת מהטעם שכתבנו. ושם רש"י כתב דלא לקחו שלל שלא יאמרו דלשם ממון ופעם כתב רש"י שלא יהיה עינו של אחשוורוש צרה בממון ודו"ק. ועיין כ"כ בספר נמוקי אור"ח סימן תרפ"ב. ושמחת חנוכה כשהאדם בשמחה אז יכול לפתוח שערי רחמים. ועגמת נפש של יהודי כשהוא נאנח פותחת שערי רחמים (מפי גדולים) ובן תורה תמיד שמח בשער ה' כשלומד.

ין

בספר דבר שאול על סוטה להרה"ג ר' שאול קוסובסקי שחור זצ"ל בסימן ס"א סעיף כ"ב כתב ח"ל. שמעתי לומר דמי שלא הספיק לסיים אמירת מודים דרבנן כשהחזן סיים הטוב שמך אין לו להמשיך ולסיים מודים דרבנן דכיון שהחל הש"ץ בשים שלום (א"נ ברכת כהנים) ענין חדש הוא ועתה אין לו להוסיף ולומר דברי הודאה וכן היה נראה. דהא מעיקר הדבר גם לכתחילה די לנו בנוסח קצר כחד מהנך אמוראי ולרוחא דמילתא נימרנהו לכולהו כדר"פ ואם התחיל ש"ץ שים שלום עבר זמנו ודי לו במה שאמר אלא דלמנהגינו ראוי לפהר ולסיים בה ברוך קל ההודאות וצ"ע עכ"ל. ולכאורה הוא צודק וא"כ נ"ל דיש להוסיף דבזמן שאמר החזן על הנסים דאז יכול להמשיך ולומר מודים דרבנן אליבא דכר"ע כי זה מקום הודאה. אבל בעצם הדבר מדוע לא תוקן שהש"ץ יחכה עד שהקהל יגמרו מודים דרבנן ואח"כ יתחיל מודים. וידידי ר' אליהו קאפאל ג"י כתב לי בזה כן נראה לי

עפ"י סברה דכשהש"ץ אומר על הנסים אפשר לומר מודים. אכן במ"ש כשסיים החזן הטוב שמך אין לו להמשיך לכאורה י"ל דגם בשעה שהש"ץ אומר הברכה יש להפסיק דאי לא ה"ה ברכה לבטלה (אם לא בברור דיש י' מלבדו) ובאמת ק"ל דנוהגים לומר מודים דרבנן בקול רם דמאי מהני ליה הא הצבור אין שומעין ובמ"ב סימן קכ"ד סקמ"א כתב דצריך לומר עכ"פ קצת בקול שיוכלו עשרה לשמוע העומדים סביבו וק' דמ"מ הם אין שומעים עכ"ל. אמנם בזה כבר הערתי מדוע לא תיקנו שהקהל יאמרו מודים דרבנן ואח"כ יחזור החזן מודים. עוד כתב לי ר' אליהו ג"י בענין מודים דלכאורה א"א לומר דתקנת הש"ץ בזמנינו יהא חמור מהתקנה בזמנה שהוציאו בכך מי שאינו בקי. וא"כ הרי כשמוציא בבקי לכאורה לא גרע אם היוצא רוצה לומר מודים דרבנן דהא אפילו במתפלל אם אמר מודים דרבנן במקום מודים יצא כמ"ש בשו"ת מרש"א סימן א' ג' עכ"ל. והנה ראיתי להביא פה מה שראיתי בספר צבי וחמיד סימן י' וז"ל. ראיתי אנשים שטועים שבאין להתפלל שחרית ממהרין תפלתן עד שיגיע הש"ץ לחזור את תפילתו בקול רם ואז הוא מתפלל עם הש"ץ בשוה וחושבים שהיא נקראת ג"כ תפלה בצבור. וכן בתפלת המנחה וכו' וטעות וכו' דברמ"א סימן ק"ט כתב מתי מותר לעשות כן דוקא אם ימתין עד אחר הקדושה או היה השעה עוברת מזמן תפלה אבל אם לא תהיה שעה עוברת אם ימתין עד אחר קדושה אסור לעשות כן רק ימתין עד אחר קדושה ואז יתפלל תפלתו וכו' וגם הרב הגאון ר' צבי הירש רבינוביץ אב"ד דקאונא הסכים לדברי עכ"ל. אבל עיי"ש בערוך השלחן בסקי"ב כתב דדברי הרמ"א תמוהין הרי הרמב"ם כתב דלכתחילה יכול לעשות כך ועוד דלמה לא יעשה כן הרי אומר הקדושה עם הש"ץ וכתב דט"ס נפל כאן עיין בדבריו. אבל מה בכך דיאמר עם הש"ץ הא יחסר לו עניית אמן וא"כ במנחה בודאי יותר טוב דיחכה ויעשה כדברי הצבי וחמיד. וכן עיין בספר בני ציון שכתב להלכה וז"ל דאם יתחיל עם הש"ץ ויוכל לגמור תפלתו עד שלא יגיע ש"ץ למודים מותר אף לכתחילה וכן יעשה דהיינו שיגמור קודם אבל אם דרכו להתפלל לאט לאט בכוונה לא יתפלל עם הש"ץ אא"כ השעה עוברת או בשחרית משום סמיכת גדולה לתפלה. וזה מומן נסתפקתי במה שראיתי במנחה בזמן שהש"ץ מתחיל בקול רם כמה מתחילים עמו וכמה מחכים להתחיל אחרי הקל הקדוש מה הכי טוב לעשות. והנה ברמ"א סימן קכ"ד ס"ב כתב בשעת הדחק יכול להתפלל בקול רם והצבור מתפללין עמו מלה במלה וכו' משמע דלא בשעת הדחק שיחכו עד לאחר הקל הקדוש. וידידי הרב אובאנד שליט"א כתב לי בזה וז"ל. בכל הישיבות הליטאיות ככה נוהגין במנחה

תמיד שהחזן אומר בקול רם עד אחר הקדוש ואח"כ מתחילין תפלה בלחש וכ"ה במ"ב סקכ"ד סק"ח והש"ץ אומר לדור ודור ולא אתה קדוש עיי"ש במ"ב מיהו במקום שלא ישארו עשרה מתפללין חוץ מן הש"ץ ראיתי נוהגין לומר בלחש עם הש"ץ להרויח את תפלה בצבור בג' ראשונות עכ"ל. ועיין בערוך השולחן בסימן קכ"ה סק"ד שכתב ודע דהספרדים גם הש"ץ אומר אתה קדוש והאשכנזים נוהגים שאומר לדור ודור נגיד וכו' וז"ל דיחיד העושה קדושה כנהוג אצלנו יאמר אתה קדוש לדור ודור לא נתקן רק לש"ץ בצבור. ועיין בספר תולדות זאב בהשמטות למסכת ברכות דף כ"א שכתב דאם אדם עומד בתפלת י"ח בברכת מודים כשאומר ועל כולם יברך ויתרומם שמך מלכנו תמיד לעולם ועד קודם שהתחיל וכל החיים יודוך סלה דצריך לענות עם הצבור יהא שמיא וכו' דהרי הוא מעין הברכה שאומר ועל כולם וכו' ובכל ברכה הא יכולים להוסיף מעין הברכה ולמה יגרע מהא דהנהיגו הקדמונים בעשיית להוסיף ולומר וכתוב לחיים טובים וכו' והצעתי גם זה לגדול אחד שליט"א והסכים לעשות כן ומקום הניחו לי להגדר בזה עכ"ל. כן יש להזהיר לאנשים כשאמרים מודים דיש לזקוף כשאומר השם ולא לפני זה וכן דייק בספר עמק הולכה בסימן מ' מדברי הרמב"ם וכתב דהעולם טועים בזה מחמת חסרון ידיעה. וכן מבואר במ"ב בסימן קכ"א בשם הרמב"ם וז"ל. כן איך הדין אם במקום מודים אמר מודים דרבנן וראיתי בשו"ת לבושי מרדכי מהדורא תליתאי סימן ה' דכתב דיתכן דיצא כי הפתיחה והגמירא היה כהוגן וידידי הרה"ג הר"י גובירט שליט"א כתב לי בזה דהעיקר הוא ההתחלה והסוף ולמה לא יצא יד"ח אם כבר סיים את הברכה עכ"ל. ומשמע דבנוכח באמצע יפסיק וימשיך מאחרי אלקינו במקום הרגיל. ועיין במ"ב סימן קכ"ד סקמ"א שכתב שהש"ץ יאמר מודים בקול רם. וכן עיין מ"ש בחוברת שערי תורה חלק ב' קונטרס י' סימן צ' אות ה' הרב שלום מסלאווקאו וז"ל הנה ראיתי בהרבה מקומות כעת נוהג הש"ץ בעת חזרת התפלה מנהג שלא כראוי לענ"ד דהיינו בשעה שהצבור אומרים מודים דרבנן הש"ץ אומר מודים אנחנו לך בחשאי ובקול נמוך מאוד עד שאפילו איש אחד איננו שומע מה שהוא אומר ולענ"ד מחויב הש"ץ לאמר ג"כ תחילת הברכה עכ"פ בקול שעכ"פ עשרה בני אדם ישמעו דבלא"ה הוא קלקול התפלה שנתקנה בקול רם וכן מבואר בלשון הרב מורש"ו בשו"ע שלו סימן קכ"ד. ואם הצדק אתו בזה החיוב על כל אחד להזהיר להש"ץ שיוזהר בזה שיאמר מודים אנחנו לך בקול רם הגם שהצבור אומרים או מודים דרבנן ויהיה חלקי עם המזכים את הרבים עכ"ל. ועיין בחוברת הנאמן גליון מ' מנהגי ביהמ"ד הישן דק"ק

ברלין וז"ל בחזרת התפלה אומר הש"ץ כל ברכת מודים מרישא לסיפא בקול רם ולא כמו שנתפשט מנהג שטות שאומרה כולה בלחש ומתחיל בקול צוחא מן הטוב כי לא כלו ואילך ע"כ וכן יש להזהיר לש"ץ דבלייל שבת יתחיל מגן אבות בקול רם וכמו שכתב המשנה ברורה סימן רס"ח ס"ק כ"ב וז"ל ע"כ נראה פשוט שמה שנוהגין באיזה מקומות שהש"ץ אומר בקול רם רק עד קונה שמים וארץ ואח"כ אומר בלחש לא יפה הן עושין אלא אחר שסיימו הקהל יתחיל הוא מגן אבות בקול רם עכ"ל.

יח

במגן אברהם סימן רל"ו סק"א שהובא כ"כ במ"ב בסק"ז כתב דמותר להכריז בין קדיש לתפלה בערבית ג"כ על הנסים ואע"ג שבוזא אם יטעו אין צריך לחזור מ"מ הוא צורך תפלה וא"כ נהוג בהרבה מקומות שמכריזין על הנסים בין קדיש לתפלה שמונה עשרה במעריב. ועיין באגרות משה אור"ח סימן כ"ב שהסביר כ"כ ודן שם אם אפשר להכריז הדפים להודיע להתפללין שאין יודעין המקום. וכתב דיותר טוב שיעשו ע"י נייר שכתוב שם הדף. והא דמכריז בין קדיש לשמונה עשרה יעלה ויבא בר"ח מה שהביא להקשות הא כיון דנקבע הו"ל ערבות חובה. ועיין שו"ת שמן רוקח סימן מ' דיישב הדברים. ואגב דאיריגין בדיני טעות איך הדין בחזון ששכת קדושה והמשיך אתה חזון והזכירו לו שטעה. וראיתי בשערי תורה חלק ח' קונטרס י"א שהרב אברהם הלוי אפשטיין זצ"ל כתב וז"ל באם הש"ץ שכח לומר קדושה ולא הרגישו הבור עד שהתחיל אתה חזון נראה פשוט דצריך לחזור כמבואר בסימן קכ"ו. אבל עיין בשו"ת שואל ומשיב מהדורא תנינא ח"א סימן ס"ז דדן בשבת אחר קדושת מוסף דילג לדור ודור והתחיל תכנת דאין חזון לראש כ"א לדור ודור עיי"ש טעמו וא"כ לכאורה צריך רק לחזור לקדושה ולא להתחלה. ושאלתי למור"ר הרה"ג ר' משה פיינשטיין שליט"א ואמר לי דדעתו שצריך לחזור לראש.

יט

כן באופן דבשבת בבוקר בחולה שצריך לאכול לפני התפלה ומבואר באגרות משה אורח חיים חלק ב' סימן כ"ז וסימן כ"ט דמקדש עיין היטב בדבריו. נסתפקתי איך יהיה הדין אם שכח או לומר רצה אם יצטרך לחזור ולברך. ושאלתי את פי מור"ר הרמ"פ שליט"א וענה לי כי אז לא נקבע זמן אכילה וממילא אין חזון. כן אמר לי אם אכל כ' סעודות בליל שבת לא יקיים בזה המצוה של

ב' הסעודות של שבת כי צריך סעודה אוות ביום. וחפשי וראיתי בשו"ת מורשת משה להר"מ קליערס זצ"ל ירושלים וכתב בדף קפ"א וז"ל, מי שאכל קודם התפלה בשבת ושכח לומר רצה נראה דאינו חוזר דאין זו הסעודה שאוכל לשם שבת וכן אם אכל קודם התפלה ואמר רצה ואח"כ בסעודת הצהרים שכח לומר רצה נראה דחוזר ואינו אומר שכבר אכל שתי סעודות בשבת אחת בלילה ואחת בבוקר וכן מי שאוכל בלילה שתי פעמים צ"ע אם כבר יצא (חובת אכילה) שתי סעודות ונראה דצריך סעודה אחת ביום וצ"ע בכל זה. וכן אם שכח בשחרית לומר רצה אין עצה שלא יחזור שהרי יאכל בסעודת מנחה דעתה היא הסעודה שאכל לשם שבת ולכן נראה דאין עצה שיטול ידיו ויאכל עוד הפעם עתה דהא כבר אכל הסעודה לשם שבת עכ"ל. כן נראה בחול המועד פסח שטעיתי והתחלתי לקרוא בתורה מהתחלת ובחמשה עשר יום במקום והקרבתם דנראה דאין צריך לחזור כי הלא הזכרתי קרבן היום הנכון ובהוספה שהזכר פסח אין זה שקר. וכן יהיה הדין בש"ץ שטעה. אבל עצם הדבר איך מתחיל באמצע הפרשה הא כל פרשה דלא פסקיה משה וכו' ועיין הסבר בזה בשו"ת שרידי אש בח"ג בהוספה לאורח חיים סימן פ"ז. כן אירע פה באחרון של פסח לכשהגיע החזון לותערב וסיים לבדך נעבוד ומיד אמר כהנים והחסיר מודים וברכו כהנים והזכירו לו וחזר לרצה וגשאלה השאלה אם כהנים עולים שוב לדוכן. וחשבתי שהשאלה תהיה אם עלו כבר לדוכן והחזון חוזר במה שהחסיר כנ"ל או יעלה ויבא אם חוזרים כהנים לדוכן וחפשי וראיתי בשו"ת הר צבי אור"ח סימן ס"א דביאר הענין ודעתו דבחזון אין חוזרים כהנים לדוכן עיין בדבריו. ובג' דחוה"מ סוכות דהזכיר וביום הרביעי ואמר שמר"ע ושאל מה לעשות אמרתי דלא יחזור כמבואר במ"ב סימן תפ"ח סק"ב בשם החי"א כלל כ"ח ועיי"ש בבית ברוך אות י"ג.

כ

במשנה ברורה סימן תרפ"ב סק"א כתב וז"ל כתוב בספרים שבנוסח על הנסים יאמר ועל הנסים בוי"ו הן בתפלה והן בברהמ"ו. ולפי"ז מדוע אומרים על הנסים. ועיין כ"כ בערוך השולחן שכתב בסק"א ויראה לי דצ"ל ועל הנסים שהרי גם מקודם יש הודאות והו נוסף ובסדורים כתוב ועל הנסים ונראה שצ"ל בוי"ו. אבל בסידור יעב"ץ כתב צ"ל על בלי וי"ו ולא כרז"ה שכתב בוי"ו וקאי על ניסך דלעיל כי הטוב לא כלו הפסיק הענין אך בברהמ"ו צ"ל ועל וקאי על גודה לך ועל אכילת מזון (ובביאור כי לא כלו עין שו"ת שרידי אש ח"ב סימן

קני"ב) ועיין בענף יוסף בסידור אוצר התפלות שהביא שי"ל ועל דקאי אדלעיל אבל מקושת היעב"ץ משמע דיש הפסק. ועיין באבודרהם בסדר תפלות של חנוכה שכתב י"א אותו כשמגיעין עד שבכל עת ערב וצהריים וי"א אותו בכי מעולם קוינו לך. ולפי"ז היה צריך להיות לנוסח דאומרים על הנסים לפני הטוב לומר ועל הנסים וברמב"ם כתב דאומר לפני בכל טוב וג"כ כתב שאומר על וקשה דהיה צ"ל ועל ומצאתי בספר לקוטי מהרי"ח ח"ג עמוד קי"ב דהעיר בזה. אבל לכאורה דברי הרמב"ם צריכין ביאור ושאלתי ג"כ למו"ר הרה"ג ר' משה פיינשטיין שליט"א כשביקש בביתי בי"ט סיון תשל"ו וענה לי שעליו לברר הדבר. והוא דהרמב"ם כתב בסדר תפלה בפורים מברך ברכת שמונה עשרה בנוסח זה מודים וכו' ועל נפלאותיך שבכל עת וכו' על הנסים א"כ אומר על הנסים אחרי מעולם קוינו לך ואח"כ כתב הרמב"ם בחנוכה מברך ברכה זו בנוסח זה מודים אנחנו לך עד ועל נפלאותיך שבכל עת ערב ובקר וצהריים על הנסים א"כ אומר לפני הטוב על הנסים. וקשה בתרתי א"כ יאמר ועל הנסים כמו שכתב וחנונו וא"כ ג"כ פה צריך להיות כך. ועוד מדוע בפורים אומר על הנסים אחרי קוינו לך ובחנוכה לפני הטוב מאין הוציא הרמב"ם חילוק בזה בין פורים לחנוכה. והרב נחמיה קיבל ג"י הראה לי בהגהות בני בנימין על הרמב"ם וכתב שם ממה של"כ תרויהו יחד שאומר במקום זה על הנסים נראה קצת שבכונה העמיד רבינו לומר במקומות שונים חנוכה מפורים וצריך טעם לזה אם אינו ט"ס עכ"ל.

ואאמר"ר הרה"ג שליט"א כתב לי בזה וז"ל, הבאת מהמ"ב שיש לומר ועל הנסים ודעת היעב"ץ שאומרים על הנסים. וא"כ מה יש לברר. מאן דאמר הכי לא איתביש ומאן דאמר הכי לא אישתביש האומר ועל הנסים זה נמשך על מודים אנחנו לך והאומר על הנסים כשאומר אח"כ ועל כולם יתברך כולל זה ג"כ. כמדומה שנוסח אשכנז יותר אומרים על הנסים כמו שאני מורגל לומר ונוסח ספרד ועל ובסידורים נוסחאות שונות לאו דוקא לפי נוסח אשכנז וספרד. ובשני סידורים חשובים עד למאוד ובשניהם הנוסח על הנסים כמו שאני רגיל לומר בסידור הגר"א נגלה ונסתר ובסידור עולת ראיה של הרב קוק זצ"ל. ומה שהעירות בסדר תפלות להרמב"ם שיש שינוי בהתחלת לומר על הנסים מפורים לחנוכה אין ספק שהמכון אחד ואולי יש ט"ס שם ובין בפורים ובין בחנוכה אומרים על הנסים אחרי קוינו לך כמו שאנו אומרים ותו לא מידי עכ"ל. ובספר אוהל מועד הלכות חנוכה עמוד נ"ג כ' בחנוכה אומרים על הנסים בשמו"ע ובמוסף בין של שבת בין ב"ח בברכת הודאה כשיגיע בעל כולם ובברהמ"ז בברכה ב' כשיגיע בכל עת. ובכל

שעה בשלומך אומר על הנסים. ומשמע דבברכת המזון אחרי שעה אומר כ"כ בשלומך ויש לברר הגירסא ואין מקומו כאן. וידידי הרב חיים ראזין זצ"ל כתב לי בזה וז"ל, מה שמסתפק בנוסח על הנסים אם הוא ועל בוי"ו. משמע דהוי בלא וי"ו מדכתב הטור כל ימי חנוכה מזכיר של חנוכה פירוש על הנסים וכו' משמע דהנוסח היה כן דאל"ה היה כותב פירוש ועל הנסים וכן משמע בכל הפוסקים ועיין מ"ש שם הב"ח מכאן פסק בסמ"ג דאם שכח ולא אמר על הנסים בחנוכה וכו' משמע דנוסחתם היה על בלא וי"ו וכנראה שהסברא בזה שתקנו תפלה זו דעל הנסים בפני עצמה אלא שקבעוה בתפלה ובברכת המזון ורצוי שתהיה כמו תפלה בפני עצמה להכי תנא על בלא וי"ו וכן ברכת ענינו הוי בלא ר' משא"כ ועל כולם בשמו"ע ועל הכל בברהמ"ז הוי בוי"ו ואף דהמ"ב כתב די"ל ועל בוי"ו מ"מ כיון דמהסמ"ג והטור משמע דהוי בלא וי"ו שפיר דמי אם אומר בלא וי"ו וכן בספר תולדות אדם לרבינו ירוחם נתיב שביעי חלק שני כתב ג"כ הנוסח על עכ"ל.

וידידי הרב ר' ישראל כהן שליט"א עורך ירחון אור תורה כתב לי בזה וז"ל, בנוגע למ"ש אם אומרים על הנסים או ועל הנסים אנו נוהגין לומר על הנסים ולא ועל הנסים והאמת אני כי מעולם לא שמעתי ולא ראיתי באף סידור תפלה הנוסח בו מלבד מה שציין להמ"ב בסימן תרפ"ב. ומ"ש כת"ר שמהרמב"ם בסדר התפלה משמע שאומר על הנסים אחרי מעולם קוינו לך. לענ"ד ל"ו להד"ק והרי לשונו של הרמב"ם ז"ל בפורים מברך ברכת י"ח בנוסח זה מודים אנחנו לך וכו' ועל נפלאותיך שבכל עת וכו' על הנסים ועל הגבורות ועל התשועות וכו' ועל כולם ה"א אנו מודים לך הטוב כי לא כלו וכו' עכ"ל. הרי להדיא קאמר שאומרים על הנסים לפני הטוב כי לא כלו רחמיך המרחם כי לא תמו חסדיך כי מעולם קוינו לך. ומעתה אין שום קושת סתירה בין זה לבין מ"ש בסדר תפלת חנוכה. וגם ה' בני בנימין לא כתב דנראה שיש חילוק בין חנוכה לפורים אלא ממה שרבינו חילקם ולא כללם בחדא מחתא בחנוכה ופורים מברך ברכת י"ח וכו' עכ"ל. ומורי ורבי הרב הגאון ר' ברוך יצחק לוי שליט"א ראש ישיבת מקור חיים כתב לי בזה וז"ל, בענין על הנסים מנהגינו לומר על וכן מסתבר. מלשון הרמב"ם בסדר התפלה. אלא דלפי נוסחא שלו על נשמותינו וכו' על ניסך וכו' ממילא צריך לומר גם על הנסים אבל לפי הנוסח שאנו אומרים ועל נשמותינו וכו' ועל ניסך וכו' למה לא נאמר גם ועל הנסים. ומה שרוצים לתרץ הטוב מפסיק. הלא זה פירוש על טובותיך וכו' ותו אדרבה אם זה מפסיק מן הדין לומר ועל הנסים כמו דוקא במוצש"ק. שאומר אתה

חונגתנו צריך לומר וחננו. סוף דבר אין לו מושג בדברים אלה שכל אות כונה עמוקה בה ואינו מספיק כלל ידיעת לשון הקודש כמו שאמרו אלקי אברהם אלקי יצחק ואלקי יעקב. הגם שלפי כלל הדקדוק זה פשוט מ"מ אמרו שכונה עמוקה בזה ולכן כפי שנהגו כך צריך לנהוג ואין לשנות ח"ו שום אות כי זה יכול לפגוע בעולמות העליונים עכ"ל. וידידי הרה"ג ר' יצחק ברנשטיין שליט"א כתב לי בזה ח"ל, בנוגע לשאלתו אם צ"ל ועל הנסים בוי"ו נוהגים בכל תפוצות ישראל וכן מובא בסידור דפוס רדליהיים עבודת ישראל, ובסידור ר' עמרם גאון וברמב"ם ובאבודרהם ועוד ועיין בסידור רי"ע שמביא מלוי"א שצ"ל בלא וי"ו ולא כרו"ה כי הטוב לא כלו וכו' הפסיק הענין ע"כ. אולם מהרמב"ם בסדר התפלות משמע שאומרים על הנסים לפני הטוב כי לא כלו וכו' ובכ"ז כתב על הנסים בלא וי"ו. וא"כ משמע שאי"ז מצד שמפסיק הענין. אלא משום שקבעו הודאה מיוחדת לנס חנוכה ולנס פורים והבדילום מכל הנסים שבכל יום. מה שהבני בנימין העיר על הרמב"ם שהוא כלל חנוכה ופורים ביחד לענין המקום בשמ"ע לאמירת נסים. וכתב שאולי זה ט"ס. נ"ל דהרמב"ם לא כללם יחד. עקב שוני הנוסח של על הנסים שאומרים בפורים וחנוכה דבחנוכה אומרים ואחר כן באו בניך וכו' כמש"כ שם אבל המקום הוא אותו מקום. וזה לשון הרמב"ם בפורים וכו' וכל נפלאותיך שבכל עת וכו' בחנוכה וכו' ועל נפלאותיך שבכל עת ערב וכו' צ"ע על הנסים וכו' ע"כ. וא"כ גם בפורים התכון הרמב"ם לומר שאומרים על הנסים אחרי ערב וכו' צ"ע אלא שבמקום וכו' צ"ע כתב וכו' והבני בנימין העתיק את זה בלא הוכו' וזה הטעה אותו לומר שהרמב"ם שינה מקומם. אלא שצריך גם לדעת שהנוסח של הרמב"ם אינו כנוסח שלנו דהיינו שבכל עת ערב וכו' צ"ע הטוב כי לא כלו רחמיך וכו' ועל כולם יתברך ויתרומם וכו' אלא הנוסח של הרמב"ם הוא שאנו מסיימים ועל נפלאותיך שבכל עת ערב וכו' צ"ע ואח"כ אנו תיכף מתחילים ועל כולם ה' אלקינו אנו מודים לך ומכלילים בזה הטוב כי לא כלו וכו' כנ"ל עכ"ל.

כא

במה שכתבנו באות א' למה לא תקנו הרחמן מיוחד העיר לי ידידי הרה"ג ר' יחזקאל אברהם שליט"א מלומדי בית מדרש גבוה בליקווד. דאולי על הנסים נתקן בגדר הודאה וע"כ תקנו חז"ל בברכת הודאה. ואם שכח אז תקנו שיאמר בהרחמן והרחמן זה בקשה להבא כמו שכתבנו ובהכרח הוצרך לשנות הנוסח של עה"נ לכלול גם בקשה להבא אבל עצם הנוסח הוא רק. הודאה

לשעבר. ומ"ש הרב לוי שליט"א דברכה מיוחדת לא תיקנו העיר לי הרב יחזקאל מה בכך הא בר"ח אין ג"כ ברכה מיוחדת. ובמה שכתבנו באות ג' דיש חיוב לאכול סעודת פורים העיר לי הרב יחזקאל שליט"א אבל בסעודת פורים בלילה יש לחקור אי אמרינן עה"ם בברכת המזון כי אז אין חיוב לאכול. ובמה שהערנו שם מה צד השני של בעית הגמרא העיר לי הרב יחזקאל שליט"א דאי פרסומי ניסא הוי חשוב כדאורייתא ה"ז מבואר. ובמה שכתבנו באות ד' בענין מעין המאורע בברכת מעין שלש קבלתי כעת שו"ת משנה הלכות חלק ד' מידידי הרה"ג ר' מנשה קליין שליט"א וראיתי שכתב בסימן פ' שהסביר כ"כ הענין עיין שם. ובמה שכתבנו באות כ' דברי הרב ראזין וכן בברכת ענינו העיר לי הרב יחזקאל שליט"א דלכאורה אין הדמיון עולה יפה דהלא ענינו תיקנו חכמים ברכה בפ"ע וע"כ אינו מתחיל בו' רק היחיד אומר בשמע קולנו אבל עצם התקנה היא ברכה בפ"ע משא"כ על הנסים תקנו באמצע ברכה דזה היה עיקר התקנה עכ"ל. ובשר"ע סימן תקס"ה ס"ג הובא דהש"ץ אומר ענינו כשהוא מתפלל בקור' והעיר הרה"ג ר' מאיר בלסקי שליט"א ראש ישיבת הגב דארה"ב. מדוע בתפלה בלחש לא יאמר ענינו ג"כ מדין ש"ץ צריך שיסדר תפלתו. ונראה לי דהטעם דאין יחיד בבקר אומר שמא לא יתענה וא"כ בש"ץ מדוע אין חשש זה וביארו משום דיהיה אחר מהצבור שיתענה עיי"ש בביאור הגר"א סק"ח וא"כ כ"ז בזמן שמוציא הצבור אבל בלחש הא אין מוציא א"כ שוב יש לו הדינים של יחיד ואין יכול לומר ענינו ופשוט לי כך. ובביאור הלכה כתב שם כשהוא מתפלל בקול רם אבל בתפלה לחש שלו לא יאמר ענינו בשומע תפלה דהוא כשאר יחידים. נראה לי כונת דבריו דלפני רפאנו אין הוא אומר כל מתפלל בלחש וא"כ נאמר שיאמר בשומע תפלה אז יש לו דין כיחיד ואין יחיד אומר בבקר ופשוט. והנה אירע פה השנה ביי"ז בתמוז בחזרת הש"ץ דהחזן התחיל רפאנו ד' וכו' והפסקתיו כי לא אמר ענינו ומבואר בסימן קי"ט ס"ד ש"ץ ששכח ולא אמר ענינו לא יחזור אפילו אם עדיין לא גמר רק רפאנו וכתב המ"ב אם סיים רפאנו ואמר ברוך אתה ה' אבל אם נזכר קודם שחתם חזר ועיי"ש בביאור הלכה ומבואר דיצטרך שוב לחזור רפאנו והר"ל רפאנו ברכה לבטלה וא"כ ק"ל אפילו בלא חתם השם מ"מ הא כבר אמר ד' בתחילת הברכה ויהיה בזה משום מוציא שם שמים לבטלה וא"כ אפילו בלא אמר ברוך אתה ה' לא יחזור משום דאמר רפאנו ד' ונראה דל"ק כי יש פסוק בירמיה רפאנו ד' וארפא הושיעה ונושעה כי תהלתנו אתה וא"כ כשאומר רפאנו ד' יסיים עד אתה והר"ל כקורא פסוק ולא הר"ל ש"ש לבטלה. וידידי הרה"ג ר' שמואל פבילון

הדין וכשהשלים תפלתו חוזר לראש התפלה ושוב באמצע תפלתו נזכר שטעה בדין ושלא היה צריך לחזור פוסק אפילו באמצע הברכה שהרי למה הדבר דומה לסימן ק"ו שאם התפלל התחיל להתפלל אדעתא דחובה ונזכר אח"כ שכבר התפלל שפוסק אפילו באמצע וה"נ דהא כאן גמי התחיל אדעתא דחובה ואין מקום בזה לצרף דעת הרשב"א ז"ל דס"ל לעיל בסימן ק"ו דיכול לסיים תפלתו בתורת נדבה שהרי יחיד הוא לגבי הפוסקים ואפסוק לעיל לא כותיה וכו' גם אין לצרף דעת ר"ת ז"ל שסובר דאף במקום שאמרו אין מחזירין אותו אם ירצה לחזור חוזר שהרי לא נראו דבריו לגדולי האחרונים הר"י והרא"ש ז"ל ומרן ז"ל לא הזכיר דבריו כל עיקר בשלחנו הטהור ועוד דכפי מה שהעתיקו דברי ר"ת ז"ל המרדכי והתוס' ורבינו הטור כאן לא אמר ר"ת שיחזור אא"כ לא עקר רגליו למקום שטעה אבל כל שעקר רגליו אין חזר עיין ב"ח והלכה אין כאן מקום לס"ס וכו' וראיתי מי שהאריך בזה ולא כתב כן ואינו לפע"ד עכ"ל, וא"כ לפי"ז משמע דפוסק באמצע ברכה ופשוט.

כן מ"ש באות י"ט בטעה הש"ץ דאין חוזרים הכהנים לדוכן. הנה כעת בא' דסוכות אירע דהש"ץ סיים מודים ומיד אמר אור"א כהנים והתחילו הכהנים לברך והזכרתי לו שלא אמר ועל כולם אז חזר ואמר ועל כולם והשאלה היא אם צריכים הכהנים שוב לברך. ובאופן שכתבנו משמע דאין צריך. ועדיפא כאן כי ששם חזר לרצה. וכאן רק מועל כולם וא"כ אין חזר. וכעת ראיתי באשל אברהם תנינא סימן קכ"ח ס"ג וז"ל חזן טועה בחיתום ברכה חוזר ג"כ לראש ואם באחרונות חוזר אל רצה ואומר ברכת כהנים בפעם הב' ג"כ. והקהל אומרים מודים דרבנן בפעם הב' וכן מה שנוהגים לומר בשעה שאומר הש"ץ ברכת כהנים. וכן בקול תורה ניסן תשכ"ו כתב הרב פרנק זצ"ל ציין עולה שנית לדוכן.

כן בר"ה שהיה אצלנו ב' מנינים וכהן עלה לדוכן במנין א' ואח"כ רצה לעלות לדוכן למין השני. ואמרתי שיעלה עמהם אבל שלא יברך שוב הברכה. וכן עיין יסודי ישורון ח"ב דף ע"ד מ"ש בזה. וכן לא ציית שם את המהר"ם שיק באור"ח סימן נ"ב שדן בזה. מ"ש באות ב' מספר שערי דיעה בשכח המלך הקדוש במנחה לצום גדליה ונזכר אחר התפלה אם חוזר לומר ענגו. עיין מ"ש כ"כ בזה בשדי חמד ראש השנה סימן ג' אות ט"ו.

מ"ש באות ד' בענין על הגנים בברכה מעין ג' ראה מ"ש בהנאמן גליון ל"ד בעמוד ס"א והבאנו מ"ש בשערי תורה הרב יקיר כי ברהמ"ז שייך בעשרה וממילא שייך פרסומי גיסא משא"כ בברכת מעין ג' והוא טעם יפה. ובענין חנוכה יש להוסיף מ"ש הגר"ה מבוסטון

שליט"א ראש ישיבת בית שרגא. וכן ר' אליהו הרטמן שליט"א מנהל ישיבת רמב"ם טענו דרפאנו הוי ליה בקשה של תפלה ואין בזה משום שם שמים לבטלה. וידידי הרב קארנמאל שליט"א כתב לי בזה דיכול לומר פסוקים שיש בהם השם לשם תפלה אם אינו עושה זה למטבע של ברכה עיין אור"ח סימן קט"ז עכ"ל. כן הביא שם במ"ב בשם אחרונים בסקי"ח דאם הש"ץ התחיל בזמן שלא היו י' מתענים ובאו המתענים אחרי ברכת רפאנו דאומר הש"ץ ענינו בשומע תפלה. ויש לדון בלא היו י' מתענים ומי שלא מתענה התפלל האם כעת יאמר ענינו וראיתי באורח נאמן שכתב דיאמר ביום צום התענית ולא תעניתנו. וידידי הרב נחום צבי קארנמאל שליט"א בעל מחבר ספר תפארת צבי כתב לי בזה ובאם עלה א' להתפלל ולא מתענה עיין במג"א סימן קס"ו סק"ז שכתב דיאמר ביום התענית הזה ובש"ת ולא ברכה בפ"ע עיי"ש עכ"ל. ועל קושית הרב יחזקאל שליט"א על דברי הרב ברוך לויין הא בר"ח ג"כ אין ברכה מיוחדת תירץ חותנו הרה"ג ר' יעקב קלבסקי שליט"א ראש ישיבת נר ישראל בבאלטימור דכונת דבריו דהיינו מאורע שלא תקנו ברכה כששכח אמירת יעלה ויבא אז לא תקנו הרחמן משא"כ בסוכות או יו"ט דתיקנו ברכה היכא דשכח אמירת יעלה ויבא. וזה ברור שהוא כוונת הרב לויין דהרי באות ד' הבאת דבריו דג"כ איירי באופן ששכח יעלה ויבא ובזה הוסיף הרב יחזקאל שצריך להדגיש זה באות א' ולתקן ולומר אולי על מאורע שלא תקנו ברכה מיוחדת כששכח אמירת יעלה ויבא לא תיקנו אמירת הרחמן. וכעת קניתי ספר יקר נהר שלום על אור"ח ובסימן תרפ"ב הביא שאלה יפה וביארה בטוב טעם בחנוכה סיים שמר"ע ושכח על הגנים וחשב שחייב לחזור חוזר ובאמצע נזכר שאין צריך לחזור האם יפסיק תפלתו או יסיים עיין שם בדבריו. ובמה שכתבנו באות ד' עיין בהפרדס תמוז תשי"ט הסבר של הרב שמואל בעסקין לחלק בין ברכת המזון לברכת מעין שלש דמוכירין מעין המאורע אחרי ובנה ירושלים.

כב

במה שהבאנו באות ו' דברי הברכי יוסף אם שכח על הגנים ובאמצע נזכר שהדין הוא שלא לחזור פוסק אפילו באמצע הברכה. וכן באות י' הבאנו מזה מספר מכתם לדוד והברכי יוסף בסימן תרפ"ב הביא זה ממכתם לדוד סימן כ"ב וטעות סופר וז"ל סימן ג'. וכן באות כ"א הבאנו דין זה מספר נהר שלום. הנה כעת קניתי ספר מאמר מרדכי על אורח חיים ובסימן תרפ"ב סק"ב כתב וז"ל נ"ל ברור שאם טעה וסבר שצריך לחזור מן

שליט"א דחנוכה ופורים מהוים חטיבה מיוחדת נטולים המה קדושת היום בעבודה או בבונה ירושלים רק תוספת הודאה בברכת הודאה, ובענין סעודת פורים באמירת על הנסים עין בחוברת אור תורה אדר תשל"א סימן קי"ט. ובמה שהבאנו באות א' מהבגדי ישע כתב לי ידידי ר' אליהו קאפאל שליט"א שראיתי שכתב כן החוות דעת סימן ק"י בבית הספק ביאורים לש"ך סק"כ עיי"ש שכתב יותר מזה שאפילו לומר פסוקים שייך ברכה לבטלה כגון בק"ש שמתכוון לחובה ואינו מחוייב דעובר משום לא תשא.

ובמה שכתבנו באות ג' בדברי רש"י בשבת כ"ד מהו להזכיר בתפלה. עין מ"ש בספר דברות משה על שבת שיצא כעת לאור ממורי ורבי הרה"ג ר' משה פיינשטיין שליט"א בהערה ל"א לפרק ב'. ועין בספר אורה זו תורה בני ברק תשל"ב בעמוד קי"א שכתבו באבודרהם הלכות חנוכה כתב דשליח ציבור מכריז בתפלת ערבית לפני שמונה עשרה על הנסים. ופשוט נראה דה"ה בפורים נמי צריך הש"ך להכריז. אבל בליקוטי מהרי"ח לחנוכה כתב דלא נהוג עלמא כאבודרהם עכ"ל. ועין בספר מקראי קודש למרן הרב וצ"ל בסימן ל"ו ל"ז מ"ש מעניני על הנסים.

כג

במגן אברהם סימן קפ"ח סק"ג כתב ונ"ל דחנוכה בשבת והזכיר של חנוכה ולא של שבת חוזר לראש ואינו מזכיר של חנוכה דהא אינו חובה להזכיר של חנוכה כדאיתא בגמרא (והוא בשבת כ"ד ואם רצה להזכיר מזכיר משמע דאין חובה) ולכאורה אף דאין חובה אבל אם חוזר על ברכת המזון א"כ הוי כלא בירך וכלא אמר על הנסים ושיאמר שוב. וראיתי באבני גזר אור"ח סימן תק"ז שהעיר כבר בזה עיין שם בס"ד דאי חוזר ומברך א"כ יזכיר על הנסים כי הוי כלא בירך לגמרי. ואולי עיקר ההזכרה הוא משום פרסום הנס וכפר פירסם הנס בעצם האמירה אף דלא יצא ידי מצות ברהמ"ז אבל יצא ידי פרסום הנס כי הזכיר ועיין בזה. ועיין בקונטרס חנוכה ומגילה עמוד כ"ח שהסביר היטב ענין זה. ולולי דמסתפינא אמינא אם כבר הזכיר אחרי אכילתו על הנסים בברהמ"ז אלא חוזר משום רצה א"כ כבר יצא בפירסום הנס ויתכן אם יזכיר שוב ה"ל הפסק בברהמ"ז וזה דבר חידוד וחידוש. ובמזכיר פעמים אין איסור בל תוסיף כי אפשר לעשות מצוה אחת פעמים כמו בלולב. ומה שכתב השאלות דאסור להזכיר על הנסים לבני כפרים רק ביום י"ד כתב ע"ז הגליוני הש"ס במגילה ב' דל' אסור אין לו שום חבנה רק משום בל תוסיף אי"כ במזכיר

על הנסים ביום אחר לכאורה הוי ליה הפסק בתפלה והוא סובר דהוא משום בל תוסיף אבל בל תוסיף יתכן דלא פוסל המצוה לכן צריך טעם משום הפסק. וקצרו במקום שיש להאריך ובאנו רק לעורר. ובמצוה דרבנן לכאורה ג"כ שייך בל תוסיף דלכן א"א לקרא המגילה בט"ו באדר משום בל תוסיף כמ"ש המרדכי בריש מגילה ולכן אסור ליטול הושענה בהור"ר עם הלולב בשעה שיוצא בו יד"ח עד אחר שיברך ויטול וינענע בתחילה ואם נטלו עובר משום בל תוסיף וכמבואר בסימן תרס"ד ס"ו הרי דבמצוה דרבנן שייך בל תוסיף כי לולב ביום ז' מדרבנן הוא. ועיין שו"ת התעוררות תשובה ח"א סימן כ"ב. וח"ג סי' ס"ו. והנה ראיתי להביא פה דברי הקדוש ר' מנחם מנדל שיצר הי"ד שנהרג בכ"ח תשרי תשל"ד בתעלת סואץ ואני מעתיק חלק ממה שנדפס ממנו בענין זה בספר מים חיים קובץ זכרון עמוד ק"מ וז"ל (על קושית האבני נזר). אלא שצריכים לומר דיש שני ענינים בתפלת שמונה עשרה א. דין אמירת ותפלת שמו"ע רגילה. ב. תפלת שמו"ע שבו מזכיר את היום ממילא מצד אמירת תפלת שמו"ע אם יצא ידי חובה. אבל ידי חובת שמו"ע בהכרות היום לא יצא. ואלו בברכת המזון ברור שיצא ידי חובת ברהמ"ז דהרי בסעודת שלישית אי שכח לומר רצה ברור שלמעשה לא היה צריך לחזור. אבל מכיון שלא יצא ידי חובת הכרות היום לכן יצטרך לחזור. וממילא מובן המגן אברהם דאמר לעיל שצריך לחזור על רצה ויעלה ויבא אבל על הנסים לא חוזר (במקרה ושכח לומר רצה) כי בזמן ששכח לומר רצה הרי שלא הזכיר את היום וכן יעלה ויבא מפני שזה סדר ברהמ"ז אבל על הנסים דהוי סתם קבלה על עצמם כאשר מברכים ברהמ"ז והרי מדי ברהמ"ז גופא יצא ידי חובה ואז אחרי כן הזכיר על הנסים הרי שלדינא שפיר דלא צריך לחזור עכ"ל. והפמ"ג כתב על דברי המג"א ומ"מ צ"ע וכונתו דיתכן דצריך לחזור ולומר שוב על הנסים ואמאי ואולי כיון שקבלנו עלינו הוי כחובה כמו מעריב ולכן בחזור חוזר ג"כ לומר על הנסים. וכן ראיתי כעת במור וקציעה שכתב על דברי המג"א לא נהירא. ופשוט בעיני דחוזר ומזכירו לא גרע מת"ע דרשות היא ומזכיר בה של חנוכה שהרי כל עצמה של הזכרה דחנוכה אינה חובה ואעפ"כ אם בא להזכיר מזכיר וכיון דהפסק לא הוי מ"ט לא יזכיר כל שמברך והאיכא פרסומי ניסא והאידינא נמי קבעוה חובה להזכרה דחנוכה וברהמ"ז אלים טפי דהוי דאורייתא ותפלה אפילו דחובה אינה אלא דרבנן עכ"ל. הרי דדעתו דחוזר. אבל כדברי המג"א מבואר ג"כ באליהו רבא סק"ז שהביא לדבריו. וכן פסק בשו"ע הרב סימן קפ"ח סק"ד דאין חוזר על חנוכה. וכן פסק מהמג"א בברהמ"ז בסידור בית מנוחה אות ו'.

וזה רק בתורה. אבל לא במגילה וא"כ מדוע ברכת הרב פותחת בברוך (ועיין בב"י סימן קל"ט). אבל בשו"ת הרשב"א המיוחסות להרמב"ן בסימן ר"ב כתב דבאמת קה"ת והמגילה נחשבין כהפסק. ולכן הברכה שלאחריהם מתחילה בברוך. ובר"ן מגילה כ"א הקשה מדוע ברכת הרב פותחת בברוך הא היא סמוכה. ותירץ דהברכה היא לא על המגילה כ"א על הנס. ולפי"ז אתי שפיר דברכת הרב פותחת בברוך כיון דאין הברכה המשך לברכה הראשונה כי היא ברכה חדשה על הנס ולכן מובן דמתחלת בברוך (ועיין בב"י סימן תרצ"ב) והב"ח שם הביא שיטת הטור דברכת הרב היא ברכה על המגילה וא"כ עדיין נשארת השאלה מדוע ברכת הרב פותחת בברוך.

וארוח לן עכ"פ בזה למצא דיש ב' שיטות על מה הברכה או על המגילה או על הנס. והנפ"מ תהיה אם לא קרא המגילה באין לו מגילה אם מברך או הרב וכו' אם זה על המגילה או אין מברך ואם זה על הנס או לכאורה יכול לברך. ולהלכה לכאורה לא יכול. דבעי חלות קריאת המגילה להזכרת הנס (ועיין ספר החיים סי' תרצ"ב).

ואולי ג"כ בספק אי קרא המגילה דקורא שנית כי בעי ידיעה ברורה בסיפור הנס ובספק לו א"כ אין לו ידיעה ברורה וצריך שוב לקרא. ולזה העירני בני יצחק נ"י. ובאבודרהם הלכות קה"ת כתב מדוע ברה"ת פותחת בברוך הא היא סמוכה כיון דהפסוקים לא הוי קבועים תמיד כפסוקים של יראו עינינו ויהללך (וצריך ביאור והסבר מדוע לא הוי קבוע אף דהפסוקים לא קבועים אבל קריאים פסוקים). והמשיך לתרץ בהפסוק דברכת הפטרה כיון דלא הוי קבועים. א"נ כיון שהיא אחר קריאה בספר נראה שהיא תחילת המעשה ולה"ט ניחא נמי ברכה שלאחר המגילה. וטעמו נ"ל שאחרי שגמר לקרא א"כ לא חל כבר בו קריאה וא"א לצרפה לקודם א"כ הו"ל דבר חדש ולכן מתחילה בברוך אח"כ דזה דבר חדש. והנה נביא פה דברי הלבוש הנוגע לענינינו בסימן תרצ"ב וז"ל ולאחריה נוהגין לברך על הנס וכו' הרב וכו' ופותחת בברוך משום שהיא ברכה בפני עצמה שנתקנה על הנס בלא קריאת המגילה ולא נתקנה שתהא ברכה אחרונה על מגילה שא"כ לא היתה פותחת בברוך כמו ברכת ישתבח שהיא ברכה אחרונה דאשרי ומירות וכל הברכות שלאחר ק"ש אינן פותחות בברוך מפני שהם סמוכות לברכות ראשונות דק"ש מה שא"כ הכא דברכה בפני עצמה היא עכ"ל.

עוד יש להסביר בהמשך מהלך דברינו באותו קו הנמשך. מדוע ברכת המחיה וברכת בורא נפשות פותחים

וכף החיים סקל"ו. ובמ"ב כתב בשעה"צ סקכ"א ולא העתקתי מ"ש (כונתו למג"א) לענין חנוכה דדבריו אינן מוכרחין וכמו שהעיר הפמ"ג. ובספר ברור הלכה לידידי הרה"ג ר' יחיאל אברהם זילבר (תשל"ו) כתב בזה וכן מסתבר.

סימן קפו

ברכת הרב את ריבנו

מצאתי לנכון להעלות על שולחן מלכים ביאור דין ברכה הסמוכה לחברתה בברכת הרב את ריבנו שמברכים אחר קריאת המגילה.

הכלל הידוע לנו דברכה הסמוכה לחברתה אין פותחת בברוך. וא"כ לכאורה מדוע אחרי קריאת המגילה פותח בברוך הא היא סמוכה לברכת שעשה לפני קריאת המגילה. ויש באמת תשובה פשוטה לזה והוא דכלל זה נאמר רק אם הברכה הראשונה מסיימת בברוך ואז הברכה השניה לא צריכה להפתח בברוך כי היא סמוכה לראשונה. וכמובא בתוס' פסחים ק"ד בד"ה חוץ. אבל לא כשהראשונה לא מסיימת בברוך ולכן הברכה שלפני הקריאה לא מסיימת ולכן הברכה השניה מתחלת בברוך.

ולפי"ז יוסבר לנו מדוע ברכת הבדלה מתחלת בברוך ואף שבאה אחרי ברכת מאורי האש כי ברכת האש לא מסיימת בברוך ולכן ברכת המבדיל מתחלת בברוך. וע"ש בתוס' שיטת ר"ת. ובתוס' כתובות ח' שיטת ר"ת בברכת אשר ברא בנושין פותחת בברוך וע"ש בשיטה מקובצת. אבל שיטת רש"י והרשב"ם שם בפסחים דברכה הסמוכה לחברתה שאינה פותחת בברוך מפני שברכה הקודמת פטרה גם את זו. וא"כ אפילו אם ברכה זאת לא מסיימת בברוך בכל זאת הברכה שלאחריה נקראת סמוכה לחברתה. וא"כ לפי"ז ברכת הרב נקראת סמוכה. וא"כ נשארת השאלה מדוע היא פותחת בברוך.

ואולי אפשר לנסות ולענות. דיש לדמות ברכת הרב לברכת התורה שאף שהיא סמוכה בכל זאת מתחלת בברוך וה"ה הכא. והנה הטעם הוא היות דקריאת התורה נחשבת כהפסק וה"ה מגילה נחשבת כהפסק ולכן צריך להתחיל ברכת תורה וברכת הרב בברוך. ונראה דא"א לומר כך דא"כ במברך קודם ק"ש וקורא ק"ש. לכאורה הו"ל הפסק ומדוע ברכה שלאחריה אין מתחלת בברוך ושי"מ דק"ש ותורה ומגילה לא נחשב כהפסק.

והנה התוס' בברכות מ"ז כבר העירו ובארו את זה דבאמת ק"ש ותורה לא נחשבת כהפסק וא"כ מדוע ברכת התורה פותחת בברוך היות שלכתחילה רק הראשון והאחרון ברכו והיה הפסק ולכן נשאר בקה"ת התקנה.